

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA BOHEMISTIKY

Česká filologie – Francouzská filologie

**JAZYK TŘÍ ČESKÝCH PŘEKLADŮ DICKENSOVA
ROMÁNU DAVID COPPERFIELD**

**THE LANGUAGE OF THREE CZECH TRANSLATIONS OF DICKENS' NOVEL
DAVID COPPERFIELD**

Magisterská diplomová práce

Autor: Bc. Anna Stuchlíková

Vedoucí práce: doc. PhDr. Karel Komárek, Ph.D.

Olomouc 2024

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto magisterskou diplomovou práci vypracovala samostatně a uvedla v ní všechny použité zdroje a literaturu.

V Olomouci dne

.....

Poděkování:

Děkuji doc. PhDr. Karlu Komárkovi, Ph.D., za cenné rady, podnětné připomínky a odborné konzultace, které pro mne byly velkým přínosem při psaní této diplomové magisterské práce.

Obsah

Obsah	1
Úvod.....	3
Metodologie a cíle práce.....	4
Osobnosti překladatelů	5
Vývoj a charakteristika překladatelských metod v českém prostředí (od počátku 20. století). 7	
Kodifikace českého spisovného jazyka ve 20. a 21. století	9
Základní charakteristika jednotlivých překladů.....	12
Srovnání vybraných lexikálních, morfologických a syntaktických jevů	18
Příznakové lexikální prostředky	18
Prostředky koheze textu	22
Prostředky tematického navazování	22
Pronominalizace subjektu.....	23
Přívlastková pronominalizace	24
Prostředky logicko-sémantických vztahů	25
Spojovací prostředky.....	26
Knižní konstrukce	28
Náhrada starší pádové formy	28
Genitivní vazby	28
Dativní vazby.....	31
Instrumentální vazby	32
Konstrukce <i>jmout se</i> + infinitiv.....	33
Modalita	36
Slovosled.....	38
Atribut kongruentní	38
Adverbia.....	39
Enklitika	40
Predikátory	42
Nominalizované konstrukce	46
Přechodníky.....	46
Konstrukce s deverbálními adjektivy	47
Srovnání češtiny a angličtiny z hlediska jazykové typologie	50
Základní charakteristika češtiny z hlediska jazykové typologie.....	50
Základní charakteristika angličtiny z hlediska jazykové typologie	51

Anglicismy a jejich adaptace	53
Lexikální anglicismy v analyzovaných překladech	53
Anglicismy popisující anglické reálie	54
Frazeologie	60
Frazémy větné povahy	61
Přirovnání.....	64
Morfologické a syntaktické anglicismy v analyzovaných překladech	66
Závěr	69
Anotace	71
Resumé.....	72
Literatura.....	73

Úvod

Charles Dickens (1812–1870) je dodnes pokládán za uznávaného romanopisce, jehož dílo patří k vrcholu anglické realistické tvorby. Jeho romány a povídky jsou často inspirovány osobními životními zkušenostmi a pravidelně bývají součástí školních literárních kánonů. Mnoho z nich se rovněž dočkalo filmových či divadelních adaptací. *Oliver Twist*, *David Copperfield*, *Malá Dorritka* či *Vánoční koleda* patří doposud k tomu nejlepšímu, co může literatura 19. století čtenáři nabídnout.¹ Dickensův život, jeho pohled na svět, témata, kterým se ve své tvorbě věnuje – tomu všemu je věnován nespočet literárněvědných analýz a diplomových prací, málokterá je však jazykovědná. I z tohoto důvodu jsme se již v minulosti v rámci své bakalářské diplomové práce věnovali vývoji syntaktických konstrukcí v povídce *Vánoční koleda*, předmětem naší magisterské práce však bude srovnání jazykové stránky tří českých překladů románu *David Copperfield*.

Tento rozsáhlý román s mnoha autobiografickými prvky vyšel poprvé roku 1849 v Anglii a do češtiny byl přeložen již několikrát. Příběh je vyprávěn v první osobě jednotného čísla ústy samotného Davida Copperfielda, který čtenáře seznamuje se svým těžkým životem. Wilson² uvádí, že právě z tohoto hlediska je román často považován za Dickensův „nejvnitřnější“ a nejméně společensky integrovaný a samotný autor jej choval ve velké oblibě. Dílo však funguje nejen jako svědectví o životě chlapce pocházejícího z chudších sociálních vrstev, Dickens také reflektuje vztahy mezi lidmi a poměry v anglické společnosti 19. století obecně.

David Copperfield byl v době svého vzniku i dlouho poté vnímán jako jedno z nejlepších děl světové literatury, pozornost si však tento *bildungsroman*³ zaslouží i dnes, a to i z hlediska jazykovědného. Dosud má *David Copperfield* současnému čtenáři co nabídnout a mnohé motivy, které v něm Dickens exponuje, jsou stále aktuální.

---

¹ WILSON, Angus. *Svět Charlese Dickense*. Online. Přeložil Zdeněk KIRSCHNER. Praha: Odeon, 1979. s. 191–197. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:6445e2b0-9a11-11e3-a744-005056827e52?page=uuid:1a496a20-b27a-11e3-a597-5ef3fc9bb22f>.

² Ibid.

³ MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004. s. 681–685.

Metodologie a cíle práce

Jazyk je živý systém, který se neustále vyvíjí. Podléhá nejrůznějším vlivům a jeho podoba je odrazem doby, v níž je používán. Z tohoto hlediska představují překlady materiál vhodný ke zkoumání – nejen že je v nich zachycen jazyk, který je ovlivněn dobovou kodifikací, ale také v nich můžeme vysledovat rozdíly mezi překladatelskými metodami užívanými v různých dobách. Je zjevné, že prostředky lexikálního, morfologického i syntaktického plánu zastarávají a jsou postupně nahrazovány prostředky novými, že tedy zastarávají i samotné překlady, a naším cílem proto bude jazykové rozdíly mezi zvolenými překlady zachytit a popsat.

Konfrontovat budeme jazyk tří vybraných překladů Dickensova realistického románu *David Copperfield*. Konkrétně půjde o vydání z roku 1903 – *David Copperfield: Román. Díl 1.-2.* (nakladatelství E. Beauforta, Praha, překlad Dora Hanušová), dále o dvoudílné vydání z roku 1950 – *Příběh Davida Copperfielda I. a Příběh Davida Copperfielda II.* (nakladatelství Vyšehrad, Praha, překlad Jana Tetourová a Hana Šnajdrová), a nakonec o vydání z roku 2015 – *David Copperfield* (nakladatelství Odeon, Praha, překlad Petra Diestlerová). Tyto překlady byly publikovány s odstupem přibližně padesáti let, předpokládáme tedy, že jak věcné, tak jazykové odlišnosti budou dobře patrné. Pracovat budeme rovněž s originálem tak jak ho představuje vydání z roku 1992 – *David Copperfield* (nakladatelství Wordsworth Editions).

Prostor věnujeme také kodifikaci spisovné češtiny ve 20. a 21. století a za relevantní považujeme rovněž stručný komentář k překladatelským metodám, které ovlivnily analyzované překlady v době jejich vzniku. Následovat bude analýza vybraných jevů z oblasti lexikologie, morfologie a syntaxe, kterou doložíme příklady z excerpovaných překladů. Tyto překlady na závěr porovnáme s textem originálu a zjištěné výsledky okomentujeme – součástí naší práce bude tedy také pojednání o lexikálních, morfologických a syntaktických anglicismech, které se v překladech vyskytují.

Osobnosti překladatelů

Dora Hanušová (1841–1920), publikující také pod pseudonymy Bohdana Ivanovna či Marie Litavská, byla nejen uznávaná překladatelka z angličtiny a francouzštiny, ale také pedagožka, sufražetka a feministka. Tato rodačka z Haliče se společně s Karolínou Světlou či Emílií Bártovou podílela na vzniku *Ženského výrobního spolku českého*, byla členkou *Amerického klubu dam* a aktivně přispívala svými překlady či drobnými prózami (zejména cestopisnými črtami) do časopisů, jako byly *Ženské listy*, *Lada* či *Ruch*. Za svůj život přeložila nespočet textů včetně velkých děl světové literatury, jako je *Waverley* či *Kenilworth* Waltera Scotta, *David Copperfield* Charlese Dickense nebo *Nikudy ven!* autorské dvojice Ch. Dickens & C. Collins.⁴

Hana Šnajdrová-Bílková (?) přeložila z anglického jazyka například *Ostrov pokladů* Roberta Louise Stevensona, román *Než se rozední* Louise Bromfielda, *Pavilon žen* Pearl S. Buckové či *Malou jahodářku* autorky Lois Lenskiové.⁵ Hana Šnajdrová je uvedena také jako překladatelka v českém vydání románu *Plná slávy* Bruce Marshalla (originál *All glorious within*) z roku 1948, o překlad samotný se však zasloužil Jan Čep⁶, který v tomto roce uprchl z komunistického Československa. Šnajdrová tedy pouze „pokrývá“ skutečného původce překladu.

Jana Tetourová (?) za svůj život pravděpodobně přeložila pouze jediné dílo, a to dvoudílný román *David Copperfield* ve spolupráci s Hanou Šnajdrovou-Bílkovou.⁷

Petra Diestlerová (*1972) je uznávanou překladatelkou z francouzštiny a angličtiny, v současnosti již přeložila více než 150 titulů z oblasti beletrie i populárně-naučné literatury

---

⁴ FORST, Vladimír (ed.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 2, H-L ; Dodatky k LČL 1, A-G. Praha: Academia. Online. s. 76. Dostupné z: <https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:48220bc0-4294-11e2-b246-005056827e52?page=uuid:d6e02ff5-37d5-4819-a810-ff36332362da>.

⁵ *Databáze Národní knihovny ČR*. Online. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/9TTXGFFXLG1B8FQE98H2E7QYXYSIK5N3J1QSPTTVCCB23V1S47-15762?func=find-b&find_code=WAU&x=0&y=0&request=%C5%A1najdrov%C3%A1-b%C3%ADlkov%C3%A1&filter_code_1=WTP&filter_request_1=&filter_code_2=WLN&adjacent=N.

⁶ *Databáze českého uměleckého překladu*. Online. Dostupné z: <https://www.databaze-prekladu.cz/preklad/000027751>

⁷ *Databáze Národní knihovny ČR*. Online. Dostupné z: <https://aleph.nkp.cz/F/USH3US7QXC1P9F9F368HAN3CN4AYEJ9HNS2HNVQQGDFDITJIL6-12096?func=short-jump&jump=000001>.

(dětská literatura, fantasy, detektivky, romány ad.)⁸. Vystudovala překladatelství a tlumočnictví z anglického a francouzského jazyka na FF UK, od 90. let se však specializuje především na překlady angloamerické prózy. Za svou diplomovou práci získala Bolzanovu cenu a za překlady románů *Tisíc podzimů Jacoba de Zoeta* a *David Copperfield* získala tvůrčí prémii v rámci Ceny Josefa Jungmanna. Mezi její poslední překlady patří např. *Malý život* a *Do ráje* Hanyi Yanagihary nebo knihy Andrewa Maynea *Hračkář* a *Temný vzorec*. V současnosti pracuje také jako redaktorka a překládá pro nakladatelství, jako je Portál, Mladá fronta nebo Argo.⁹

---

⁸ *Databáze knih*. Online. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/prekladatele/petra-diestlerova-733>.

⁹ *iLiteratura*. Online. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/clanek/39849-diestlerova-petra>.

Vývoj a charakteristika překladatelských metod v českém prostředí (od počátku 20. století)

Každý z analyzovaných překladů vznikl v jiné době, je tedy logické, že také jednotlivé překladatelské postupy se od sebe budou lišit. Proto považujeme za vhodné stručně komentovat proměnu překladatelských metod během 20. a 21. století a již nyní můžeme konstatovat, že některé z rysů námi zkoumaných překladů v mnoha případech přímo odpovídají níže uvedené charakteristice jednotlivých metod.

Jak uvádí Levý, v prvních desetiletích 20. století je jednou z nejznámějších českých překladových edic Ottova knihovna. Vycházejí v ní překlady ruských, severských či anglických autorů (včetně díla Charlese Dickense). Obecně jsou tato vydání typická dodržováním doslovného překladu, který byl rovněž podporován tehdejší oficiální kritikou a redaktory sbírek, zachováváním syntaxe originálu, rozsáhlým poznámkovým aparátem a ponecháváním některých cizích slov. Sami překladatelé však postupem času uznat, že doslovný překlad je poněkud toporný, nadměrné užívání cizích slov nečeské, a že by tudíž české překladatelství mělo projít reformou. Někteří překladatelé na přelomu 19. a 20. století volí cizí pravopis u slov, která jsou již zdomácnělá (např. *bizarní*, *ilustrovaný* apod.), jiní oproti tomu slova počešťují i kalkováním (např. *demokracie* → *lidovláda* apod.), nadměrně užívají velkých písmen a rovněž texty obohacují o neologismy či archaismy¹⁰.

Levý dále uvádí, že k prvním pokusům o reformu českého překladatelství došlo již před první světovou válkou. Překladatelé postupně navazují kontakt s rodilými mluvčími, přestávají mechanicky kopírovat syntax originálu a vznikají tak sice volnější, ale vzhledem k češtině mnohem přirozenější překlady. V první polovině 20. století se o rozvoj překladatelství uměleckých textů do češtiny zasloužil velkou měrou Otokar Fischer, který jako jeden z prvních prosazoval toto nové pojetí, tj. aby vznikaly prosté, ale plnohodnotné ekvivalenty originálu. Zároveň se staví proti archaizování a násilnému překladu osobních či místních jmen, musíme však podotknout, že pro některé jeho současníky byla nevhodná lokalizace (tj. neadekvátní „...přizpůsobení výsledného textu kulturnímu prostředí cílové země“¹¹) naopak typická. Pojmem „Fischerova škola“ Levý označuje skupinu nejvýznamnějších překladatelů

---

¹⁰ LEVÝ, Jiří, KRÁLOVÁ-KULLOVÁ, Jana; JETTMAROVÁ, Zuzana; STŘEDOVÁ, Kateřina a KLIMEŠ, Lukáš (ed.). *České teorie překladu*. I. [Praha]: Univerzita Karlova, 2023. s. 200–205.

¹¹ *Lokalizace*. Online. In: Presto překladatelské centrum. Dostupné z: <https://www.presto.cz/cz/lokalizace>.

meziválečného období, která působila až do roku 1945, překladatelského úkolu se však každý zhostil individuálně¹².

Přestože se názory poválečných překladatelů na koncepci překladu lišily, Jiří Pechar, autor předmluvy *Českých teorií překladu*¹³, si všímá několika charakteristických rysů společných nově vznikajícím překladům. Mezi ně patří zejména úsilí o maximální expresivitu výrazu a aktualizací tendence, nejvýrazněji se však podle něj projevuje jakési vědomí o nutné pluralitě překladatelských postupů. 2. polovina 20. století, případně i přelom 20. a 21. století, je podle Pechara obdobím, kdy si překladatel může svobodně vybrat z repertoáru přístupů k překladu literárního díla, jelikož již není při překládání potřeba utvářet literární či básnický jazyk. Úkolem překladatele je tedy správně zvolit překladatelskou metodu s ohledem na to, čemu má výsledný překlad sloužit (jaká bude jeho funkce). Tzv. „teorie překladu“ se již netýká formulace překladatelských norem, nýbrž analýzy alternativ, ze kterých si překladatel svobodně volí.

Na závěr kapitoly považujeme za vhodné zmínit, že na překladatelskou situaci měl dopad také politický převrat v roce 1989, nelze však mluvit o dopadu ryze pozitivním. Pád komunistického režimu, provázený obnovením svobody tisku, sice otevřel cestu novým možnostem a vznikalo mnoho zdařilých překladů, řada pokusů o překlad však končila fiaskem. Často se jednalo o překladatelské počiny nových a nezkušených překladatelů, na jejichž výslednou podobu měla vliv také nedůsledně provedená redakce. Ladislav Nagy, uznávaný anglista a významný překladatel anglo-americké literatury, komentuje situaci po roce 1989 následovně: „V době, kdy padla stará omezení, direktivní výběr titulů a otevřely se nové možnosti, začali romány překládat lidé, kteří toho o překladu bohužel příliš nevěděli a ve fatálně mylném domnění, že stačí pouze porozumět tomu, o co jde - tj. ve smyslu děje (a někdy dokonce ani to), jaksi úplně zapomněli, že dobrý překladatel musí především ovládat svůj vlastní jazyk.“¹⁴

---

¹² LEVÝ, Jiří, KRÁLOVÁ-KULLOVÁ, Jana; JETTMAROVÁ, Zuzana; STŘEDOVÁ, Kateřina a KLIMEŠ, Lukáš (ed.). *České teorie překladu*. I. [Praha]: Univerzita Karlova, 2023. s. 205–231.

¹³ Ibid. s. 8–14.

¹⁴ NAGY, Ladislav. Překlady z anglické a americké literatury po roce 1989. *Čtenář*. 2009, roč. 61, č. 1. s. 25-30. Online. Dostupné z: <https://www.svkk1.cz/ctenar/clanek/2215>.

Kodifikace českého spisovného jazyka ve 20. a 21. století

Pod pojmem kodifikace chápeme jednak „písemné zachycení jazykové normy v jazykových příručkách“¹⁵, jednak také činnost, „která k zachycení normy směřuje (např. sběr a analýza jazykových dat...)“¹⁶ Jak uvádí Internetová jazyková příručka ÚJČ, standardně rozlišujeme dva druhy kodifikačních příruček: příručky deskriptivní, které zachycují soudobou spisovnou normu jazyka, a preskriptivní, které uživateli předepisují, jak s jazykem zacházet.¹⁷ Jednotlivé příručky zachycují vývojové změny pouze staticky, po etapách. Norma jazyka se však nepřetržitě vyvíjí a důsledkem toho tyto příručky poměrně rychle zastarávají. V průběhu 20. století se kodifikace měnila hned několikrát, počínaje vydáním Gebauerových *Pravidel*¹⁸ z roku 1902.

Jak píše O. Šefčík, tato příručka obsahovala mimo jiné pravidla pro psaní cizích slov a soustředila se také na kodifikaci kolísající kvantity v domácích slovech. Kodifikovány byly nejprve dubletní tvary sloves – např. *nabiti / nabíti, nabyti / nabýti*, v novém vydání *Pravidel* z roku 1903 se však od krátkých variant finálně upustilo a kodifikovány byly pouze dlouhé tvary. V této modifikované příručce rovněž došlo k odstranění dubletních tvarů substantiv, u nichž kolísala kvantita (např. *stinidlo / stínidlo*), a to ve prospěch archaičtějších tvarů. Od užívání dublet se zřejmě ustupovalo kvůli tlaku „...školské odborné veřejnosti...“, která upřednostňovala starší podobu před mladší, byť v úzu užívanější.¹⁹

Roku 1903 již vychází první překladů, které analyzujeme, a ten je plně v souladu s kodifikací z roku 1902 i 1903. Gebauer v obou vydáních *Pravidel* uvádí, že při psaní slov cizího původu zachováváme zdvojené litery (např. *officír*), avšak sám upozorňuje na fakt, že se již zcela běžně používají výrazy bez zdvojených liter (*oficír*). A ačkoli překladatelé upřednostňovali spíše infinitivy končící na *-ti* (*dáti*), Gebauer v příručce registruje také infinitivy končící na *-t* (*dát*), které postupně pronikaly do spisovného jazyka²⁰. Vyvíjela se rovněž pravidla pro psaní sekundárních adverbii, tedy těch, která mají „...strukturu, která

¹⁵ *Ústav pro jazyk český. Internetová jazyková příručka*. Online. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=892>.

¹⁶ *Ibid.*

¹⁷ *Ibid.*

¹⁸ *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů*. Jediné ministerstvem kultury a vyučování schválené vydání. Vídeň: Císařský královský školní knihosklad, 1902.

¹⁹ PLESKALOVÁ, Jana; KRČMOVÁ, Marie; VEČERKA, Radoslav a KARLÍK, Petr (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007. s. 526.

²⁰ *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů*. Jediné ministerstvem kultury a vyučování schválené vydání. Vídeň: Císařský královský školní knihosklad, 1902. s. 11.

ukazuje, že jsou výsledkem adverbializace tvarů jiných slovních druhů a spojení...“²¹ – např. *kvůli, doleva*. Nová pravidla umožnila zapisovat některá z těchto adverbii jako jeden celek – např. *stěží, dokonce* – a „...počet povolených spojení tohoto typu rostl s dalšími vydáními“²².

Roku 1913 a 1917 byla publikována další dvě aktualizovaná vydání *Pravidel* v redakci Emila Smetánky. Ta pak platila až do roku 1941. Ubylo v nich výkladu o tvarosloví a nadále se upouštělo od používání dublet (např. *naliti / naliti* → *nalíti*). Upravena byla rovněž pravidla psaní cizích slov – hláskové skupiny, jako je *ae, oe, th* nebo *rh*, byly zjednodušeny (např. *oekonom* → *ekonom, praedikát* → *predikát*) a omezovalo se také užívání zdvojených liter (byť bylo v některých případech povoleno používání dublet), např. *officiál* → *oficiál* (řidčeji *officiál*), *intelligence* → *inteligence* (řidčeji *intelligence*). Tato pravidla platila i pro jména osobní (zejména antická), např. *Illyrie* → *Ilyrie* či *Chaldaea* → *Chaldea*.²³

Více nás však zajímá vydání z roku 1941 (případně další dvě z roku 1946 a 1948), protože roku 1950 byl publikován druhý z námi zkoumaných překladů. Nová *Pravidla* nadále řešila otázku psaní přejatých slov a kvantity, vzhledem k národnímu ohrožení se však jejich tvůrci v některých případech vraceli k původnímu (konzervativnějšímu) zápisu lexikálních jednotek, který se používal před rokem 1913 – např. *puding* → *pudding, présens* → *praesens* či *letargie* → *lethargie*. Nadále také přibývalo nově kodifikovaných tvarů spřežek, jako je *vbrzku, vcelku* nebo *spánembohem*.²⁴

V dalším vydání *Pravidel* z roku 1946 bylo podle předmluvy „upraveno... jenom psaní některých slov spjatých s okupační realitou, případně novými poválečnými podmínkami.“²⁵ Např. heslo *Velkoněmecká říše* bylo nahrazeno heslem *Československá republika* apod. Zavedeny byly rovněž jednotné skloňovací a časovací vzory (např. *had* → *pán*,

---

²¹ KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Online. Dostupné z:

<https://www.czechency.org/slovník/ADVERBIUM>

²² PLESKALOVÁ, Jana; KRČMOVÁ, Marie; VEČERKA, Radoslav a KARLÍK, Petr (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007. s. 526.

²³ *Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů*. Přehlednuté a doplněné vydání větší. Praha: Císařský královský školní knihosklad, 1913.

²⁴ *Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů*. Praha: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu, 1941.

²⁵ PLESKALOVÁ, Jana; KRČMOVÁ, Marie; VEČERKA, Radoslav a KARLÍK, Petr (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007. s. 528.

meč → *stroj* ad.²⁶). Všechny tyto úpravy samozřejmě přešly do vydání z roku 1948, a jak uvádí O. Šefčík, důraz byl nyní kladen na psaní velkých písmen, kterému se intenzivně věnují zejména *Pravidla* z roku 1957. Především z prestižních důvodů bylo zaváděno psaní velkých písmen u názvů institucí (např. *Komunistická strana, Uhelné sklady*), nově pojmenovaných složek státu (např. *Veřejná bezpečnost*) či ideově významných událostí (*Vítězný únor*). Zvýšen byl opět počet povolených dublet příslovečných výrazů vzniklých z předložkových vazeb (*po prvé i poprvé, z jara i zjara...*) Tato pravidla platila bez zásadních úprav po následujících 35 let.²⁷

K zatím poslední změně kodifikace došlo v roce 1993. Nová *Pravidla* se však nesetkala s pozitivním přijetím veřejnosti a do školní praxe se tak dostává až upravené vydání z roku 1994. Pravopisné změny se týkaly zejména „psaní velkých písmen, psaní *s* a *z* v přejatých slovech, označování délky (kvantity) samohlásek v přejatých slovech, psaní složených přídavných jmen a částečně též interpunkce.“²⁸

Co se týká slov cizího původu, původní pravopis je zachován u slov citátových (*fair play*), slov, která používá úzký okruh uživatelů (často se jedná o výrazy odborné – např. *wolfram, watt, netto*), slov, která se přímo vážou k jazyku a zemi, ze které pocházejí (*vaudeville*), nebo slov, jejichž výslovnost a zápis se značně liší (*revue, outsider*). U některých slov je připuštěno použití dublet (*makeup / mejkap*). Slova zdomácnělá podléhají zásadám českého pravopisu a jejich zápis se řídí českou spisovnou výslovností. Ve slovech přejatých, ve kterých se původní *s* vyslovuje jako [z], *Pravidla* nově připouštějí pouze variantu *se z* (*analýza, iluze, fyzika*), dublety jsou povoleny pouze v případě dvojí spisovné výslovnosti (*diskuse i diskuze, resort i rezort*).²⁹

---

²⁶ DOLEŽAL, Augustin, Jar. *Pravidla českého pravopisu 1941 a 1946 : přehled změn*. Praha: Státní nakladatelství, 1946. s. 6

²⁷ PLESKALOVÁ, Jana; KRČMOVÁ, Marie; VEČERKA, Radoslav a KARLÍK, Petr (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007. s. 528-529.

²⁸ *Co přináší nová pravidla českého pravopisu* / Red. Olga Martincová, autoři: Zdeněk Hlavsa, Jiří Kraus, Olga Martincová, Alena Polívková, Ivana Svobodová, Věra Vlková. Praha, ÚJČ ČSAV 1991. s. 25.

²⁹ *Ibid.* s. 34-39

Základní charakteristika jednotlivých překladů

V této kapitole představíme základní charakteristické rysy jednotlivých překladů *David Copperfielda* (podrobným popisem všech rysů jednotlivých překladů se bohužel nelze zabývat vzhledem k rozsahu práce), ať už se jedná o rysy související s jazykovou nebo mimojazykovou stránkou díla. V některých případech budeme přímo navazovat na informace uvedené v předchozí kapitole a na závěr této kapitoly se pokusíme zhodnotit, do jaké míry jsou jednotlivé překladatelské počiny zdařilé.

V překladu Dory Hanušové z roku 1902 se pouze ojediněle setkáme se způsobem psaní jako *methoda, ponny, sherry* nebo *allegoricky*. Tento fakt tedy potvrzuje Gebauerovo³⁰ tvrzení, že od užívání zdvojených liter již na počátku 20. století ustupuje (viz předchozí kapitola). Hanušová rovněž počestňuje většinu křestních jmen cizího původu, jako je *Agnes* či *Edward* (v překladu *Anežka, Eduard*), Gebauer se však o možnostech adaptace vlastních jmen nezmiňuje a celkově se kloní k zachování původního pravopisu u jmen cizího původu s výjimkou jmen zdomácnělých – předpokládáme tedy, že v dobové literatuře se obecně užívalo českých ekvivalentů křestních jmen cizího původu. Naopak u méně známých místních jmen (*Yarmouth*), názvů institucí (*Salemhouse*) či příjmení (*Murdstone*) překladatelka cizí pravopis zachovává (přestože by bylo dle našeho názoru vhodné některá vlastní jména – např. *Salemhouse* – přeložit: *Salemská kolej, Salemská škola*).

Vlastní jména cizího původu Hanušová ve většině případů skloňuje podle českých vzorů – např. *Creakle* – *Creaklea* (dle tehdejšího vzoru životných maskulin – *chlap*), *Yarmouth* – *Yarmouthu* (dle tehdejšího vzoru neživotných maskulin – *dub*). Téměř všechna ženská příjmení přechyluje (např. slečna *Murdstoneová*), zachování nepřechýlené podoby (*slečna Murdstone*) by v češtině bylo poněkud neobvyklé. Mezi jména, která ponechává nesklonná a nepřechýlená, patří příjmení služky *Peggotty* a oslovení *Davy*. Předpokládáme, že příjmení *Peggotty* zůstává nesklonné z podobných důvodů jako např. jméno *Betty*: „Jména zakončená ve výslovnosti na [i], [í], zdrobněliny i základní podoby (*Bety, Hani, Máři, Věri, Phoebe* [fibí], *Nancy, Shirley, Noemi*), jsou ve všech pádech nesklonná.“³¹ Překlad názvu románu má u Hanušové podobu *David Copperfield: Román*. Originální název prvního vydání

³⁰ *Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů*. Jediné ministerstvem kultury a vyučování schválené vydání. Vídeň: Císařský královský školní knihosklad, 1902.

³¹ *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Online. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=351#nadpis4>

v angličtině vypadal následovně: *The Personal History, Adventures, Experience and Observation od David Copperfield the Younger of Blunderstone Rookery*³², což bychom mohli přeložit jako *Životní příběh, příhody, zážitky a postřehy Davida Copperfielda mladšího z blunderstoneského Havraního hnízda*. Překlad Hanušové považujeme za prostý, ale plně dostačující vzhledem k tomu, že z kontextu díla jasně plyne, že osnovou románu je životopis hlavní postavy.

Všechny infinitivní koncovky mají v překladu Hanušové podobu *-ti*, a přesto, že v roce 1902 byly stále kodifikovány dubletní tvary infinitivů sloves, jako je *uctíti / uctiti*, Hanušová užívá výhradně variant s délkou, což lépe odpovídá kodifikaci v *Pravidlech* z roku 1903. V souladu s ní jsou dále dubletní tvary číslovek (např. *čtrnácte, dvakráte*) a tvary jako *dříve* (nikoli *dřív*). Stejně tak najdeme v překladu odděleně psané příslovečné výrazy, např. *po prvé* (nikoli *poprvé*), překladatelka rovněž upřednostňuje tvar *mysliti* před tvarem *mysleti* a používá supinum ve spojení se slovesem *spát* (*jdu spat*).

Početnou vrstvu v tomto překladu tvoří slova cizího původu (např. *sherry, Salemhause, shilling, baboon, pudding* nebo *cricket*). Jsou vysvětlena v poznámkách pod čarou (tímto se mimo jiné překlad Hanušové liší od překladů Šnajdrové s Tetourovou i Diestlerové, které již poznámky pod čarou neobsahují). Rovněž jsme při analýze zjistili, že Hanušová výjimečně zachovává majuskuli použitou ve slově originálu, ač se v případě angličtiny jedná spíše o gramatickou zvyklost, než o vyjádření jedinečnosti apod. Např. slovo *Bush* označuje typ venkovské krajiny v Austrálii (*buš*). Originál majuskuli zachovává, Hanušová rovněž, v obou novějších překladech však chybí. Domníváme se, že zde se opravdu nejedná o označení něčeho speciálního, v originále samotném se setkáme s mnoha podobnými případy použití majuskule (*Doctor, Lord, Viscount...*). Soudíme, že překladatelka buď slovo *Bush* považovala za označení konkrétní oblasti či města, tedy de facto za vlastní jméno, nebo tento výraz neznala a ponechala jej v původním zápisu:

originál: ‘You are to unnerstan’, Mas’r Davy’ said he ‘as we have left the Bush now...’,
Hanušová: „Musíte vzít na vědomost, pane Davy,“ pravil, „že nezůstáváme již v Bushi...“.

---

³²David Copperfield [online], poslední aktualizace 7. března 2024 [cit 19. 3. 2024], Wikipedia. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/David_Copperfield

Pokud se v textu vyskytují úryvky anglických básní, písní či jiných děl, vždy jsou přeloženy. O překlad se pravděpodobně zasloužila sama Hanušová, překlady úryvků básní se neshodují s žádnými dostupnými překlady původních básní. Burnsovy básně jinak překládali zejména J. V. Sládek (*Výbor z písní a balad, Písně a balady*), J. Vrchlický (*Moderní básníci angličtí*) a E. B. Kaizl (jednotlivé básně, časopis *Lumír*, 1853). Při porovnání úryvků jsme však u žádného z překladatelů nenašli shodu, proto soudíme, že tyto úryvky Hanušová překládala sama, kdežto komplikovanější úryvky, nebo úryvky, s jejichž obsahem se dobový český čtenář nemohl ztotožnit, vypouštěla – např. zmínku o staré skotské písni *Auld Lang Syne* (a stejně tak úryvek z ní). Níže přikládáme ukázkou.

originál:

‘As the punch diappeared, Mr Micawber became still more friendly and convivial. Mrs Micawber’s spirits becoming elevated, too, we sang ‘Auld Lang Syne.’ When we came to ‘Here’s a hand, my trusty frere,’ we all joined hands round the table...’

Hanušová:

„Po punči stal se pan Micawber ještě přívětivějším a hovornějším. Že pak i paní Micawberová byla velmi veselé mysli, pustili jsme se do zpěvu. Předzpívali jsme několik veselých písní, žertovali jsme nenuceně...“

I překlad Šnajdrové a Tetourové z roku 1950 se drží dobové kodifikace. Také zde se setkáme se starším zápisem slov cizího původu, ke kterému se autoři *Pravidel* po roce 1941 v některých případech vraceli (např. *pudding, ether, methoda* nebo *thema*). Překladatelky používají zásadně tvary infinitivů na *-t* (*uctít, nechat*), nikoli na *-ti*. Křestní jména cizího původu jsou počestěna (např. *Klára, Uriáš*), u méně známých místních jmen (*Blackheath*) a příjmení (*Spellow*) je zachován původní pravopis, nově je však přeložen a tedy více počestěn výraz *Salemhouse* – zde *Salemská škola*³³.

Vlastní jména cizího původu jsou zde skloňována podle českých vzorů – např. *Waterbrook - Waterbrooka*, jistou zvláštnost však představuje místní jméno *Blunderstone*, které překladatelky v některých případech skloňují podle vzoru *hrad*, někdy jej

---

³³ Jméno *Salemská škola* příslušelo v románu školskému zařízení, do kterého se dostal mladý David Copperfield poté, co kousnul do ruky svého otčima, který se jej chystal zbít. V Salemské škole byla uplatňována velmi tvrdá opatření (časté fyzické tresty, ponižování...) a rozhodně nešlo o standardní školské zařízení.

opakovaně ponechávají nesklonné (např. genitiv *Blundestonu* vs. lokál v *Blunderstone* i v *Blunderstonu*). To však přičítáme spíše nedůsledně provedené redakci. Stejně jako v překladu Hanušové jsou téměř všechna ženská příjmení přechýlena (např. slečna *Trotwoodová*), výjimku opět představuje oslovení služky *Pegotty* (v tomto překladu se však jedná o variantu pouze s jedním *g*), předpokládáme že jej překladatelky ponechaly nesklonné a nepřechýlené ze stejných důvodů jako Hanušová. Také název románu je vhodně (byť ne doslovně) přeložen – v tomto případě *Příběh Davida Copperfielda*.

I v tomto překladu se můžeme setkat s dvouslovnými příslovečnými výrazy, jako je *po prvé* nebo *na věky*, dále s tvarem *myslit* (tato varianta je autory *Pravidel* z roku 1941 dokonce preferována před variantou *myslet*), Šnajdrová s Tetourovou však již oproti Hanušové používají krátké tvary slov, jako je např. *dřív*, *zvlášt'* či *dvacetkrát* (nikoli *dříve*, *zvláště*, *dvacetkráté*). Součástí tohoto překladu je také supinum, které je však používáno pouze ve spojení se slovesem *spát* (*jít spat*). Poznámky pod čarou překladatelky nepoužívají, v případě potřeby uvádí doplňující informaci v závorce za přeloženým výrazem, např.: „...*podle mne to byl spíš pán (Baboo) nebo princezna (Begum)*.“³⁴ Tento případ je však ojedinělý.

V tomto překladu se rovněž setkáme s přeloženými úryvky básní, písní či dramát. Na rozdíl od Hanušové zde překladatelky velmi důsledně sledují originál a žádný z těchto úryvků není vynechán. Autorkami překladů jsou pravděpodobně Šnajdrová s Tetourovou, při porovnání překladů těchto básní ad. dostupných v roce 1950 s překlady úryvků uvedených v knize, jsme nenalezli shodu.

Překlad Petry Diestlerové z roku 2015 se stejně jako předchozí dva ničím nevymyká aktuálně platné kodifikaci, přesto v něm však pozorujeme jistou míru záměrné stylizace. Diestlerová používá značné množství zastarávajících, příp. knižních prostředků (např. *an*, *jenž*, *pravít* ad.), pravděpodobně proto, aby mluva postav odrážela dobu, ve které žily, tedy aby překladatelka navodila dobovou atmosféru a čtenáře tak lépe vtáhla do děje. V tomto překladu je také jako v jediném ze tří zkoumaných reflektován rozdíl v mluvě příslušníků různých společenských vrstev tak, jako je tomu i v originále. Pro ilustraci uvádíme krátký úryvek rozhovoru mezi mladým Davidem Copperfieldem, příslušníkem vyšší střední vrstvy, který

---

³⁴ DICKENS, Charles. *Příběh Davida Copperfielda*. I. I. vydání. Přeložila Hana ŠNAJDROVÁ a Jana TETOUROVÁ. Živý odkaz světa. Knihovna světových klasiků, svazek 9. Praha: Nakladatelství Vyšehrad, 1950. s. 9

vždy mluví spisovně, a prostým venkovanem, panem Peggotym, který používá nespisovný jazyk:

„Dal jste svému synovi jméno Ham, jako Chám, protože bydlíte v něčem, co připomíná archu?“ (D. C)

Zdálo se, že to považuje za složitou otázku, ale nakonec odpověděl:

„Depak, já mu vůbec méno nedal.“ (p. Peggoty)

„A kdo mu tedy dal jméno?...“³⁵ (D. C.)

Plně zdomácnělá obecná přejatá slova jsou v překladu Diestlerové psána českým pravopisem (např. *šilink*), v některých z nich je také *i* nově nahrazeno *y* – např. *krokodýl* (v obou starších překladech se setkáme s variantou *krokodil*). V obecných slovech odborných či řídce používaných je zachován původní pravopis (*brandy, sherry*). Diestlerová ve většině případů nepřekládá ani osobní (např. *Agnes, Uriah, Clara*), ani místní (např. *Suffolk, Dover*) jména cizího původu – samozřejmě s výjimkou jmen zdomácnělých (např. *Londýn, Británie*). Výjimku představuje postava *Emily*, která je zde povětšinou oslokována jako *Emilka*. Jsme toho názoru, že překladatelka se použitím hypokoristika snažila reflektovat citovou vazbu postav k *Emilce* a to, jak ji vnímají (často zde najdeme spojení jako: *moje Emilka, malá Emilka, hodná Emilka* apod.) Stejně jako v překladu Šnajdrové s Tetourovou je i zde výraz *Salemhouse* vhodně přeložen a počestěn (*Salemská kolej*). Všechna vlastní jména cizího původu jsou skloňována podle českých vzorů (*Heep – Heepa, Holborn – Holbornu*) a ženská příjmení jsou bez výjimky přechylována (např. slečna *Dartleová*). Přechýleno je nově také příjmení služky (*Clara Peggotyová*), která je však oslokována jako *Peggotka* (genitiv *Peggotky*), nikoli již jako *Peggoty*. Domníváme se, že překladatelka toto pojmenování zvolila buď proto, aby vyjádřila silnou citovou vazbu mezi hlavním hrdinou a *Pegotkou*, nebo se jedná o domácí pojmenování zvolené s ohledem na vykonávanou činnost, povahu *Pegotky* a její sociální status (příp. může jít o kombinaci obojího). Adekvátně je přeložen také název románu, překladatelka zvolila prosté jméno a příjmení hlavní postavy, tedy *David Copperfield*.

Součástí tohoto překladu již nejsou žádné poznámky pod čarou, je však doplněn o předmluvu autora a vysvětlivky umístěné na konci knihy. Vysvětlivkami disponuje z námi

---

³⁵ DICKENS, Charles. *David Copperfield*. Přeložil Petra DIESTLEROVÁ. Knihovna klasiků. Praha: Odeon, 2015. s. 42.

zkoumaných textů pouze překlad Diestlerové, která zde definuje např. pojmy vztahující se k dobovým anglickým reáliím, osobnostem, událostem, výrobkům apod. Román obsahuje i několik úryvků anglických básní, písní či dramát (zejména v promluvách pana Micawbera), které se zde citují v překladech J. V. Sládka a Jiřího Valji.

Na základě uvedeného rozboru si dovolíme formulovat závěrečné hodnocení. Za nejzdařilejší ze zkoumaných překladů považujeme právě překlad Diestlerové, která se zasloužila o velmi přesné tlumočení a zároveň zachovala autentičnost originálu. Reflektovala veškerá jeho specifika za pomoci vhodně vybraných stylistických prostředků a doplnila jej užitečnými vysvětlivkami. K tomuto překladu nemáme výhrad. Za druhý nejzdařilejší považujeme překlad Šnajdrové a Tetourové, které se rovněž snažily o zachování co nejvyšší možné míry autentičnosti originálního díla, přesto však (zcela výjimečně) vynechávají drobné pasáže nebo místy překládají ne zcela přesně a nereflektují ani rozdíly v mluvě postav příslušejících k různým sociálním vrstvám (všechny postavy mluví vesměs spisovně, ač tomu tak v originále není).

Za nejméně zdařilý považujeme poněkud mechanický překlad Hanušové. Překladatelka nepřesně tlumočí komplikovanější pasáže, nebo je dokonce vynechává (viz charakteristika výše), žádným způsobem nereflektuje jazykové rozdíly mezi společenskými vrstvami, v překladu se rovněž objevují tiskové chyby (např. *Dawy* místo *Davy*) a dochází zde také ke kolísání v počestřování a skloňování jmen cizího původu. Některá jména cizího původu zůstávají nesklonná (např. *Peggotty*, *Davy*), jiná Hanušová skloňuje (*Uriah* – *Uriaha*) nebo je skloňuje jen někdy (*Salemhouse* – *Salem-houseu* i *Salemhouse*). Setkáme se také s případem, kdy je na touž osobu odkazováno několika jmény – např. *Klára* (plně počestřeno) i *Clara* (původní pravopis), *Jane* i *Johanna*. Tuto nesourodost považujeme za nežádoucí, jsme si však vědomi toho, že na výslednou podobu překladu mohla mít vliv také nepečlivá redakce vydavatele.

Srovnání vybraných lexikálních, morfologických a syntaktických jevů

V následujících kapitolách věnujeme prostor vybraným lexikálním, morfologickým a syntaktickým jevům, které jsme dosud nekomentovali. Postupně se budeme zabývat stylově příznakovým lexikem, prostředky koheze textu, knižními konstrukcemi, modalitou, slovosledem, podobou predikátorů a nominalizovanými konstrukcemi, protože právě v těchto oblastech jsme zaznamenali největší změny.

Příznakové lexikální prostředky

V lexikálním plánu jazyka dochází v současnosti k pravděpodobně nejdynamičtějším proměnám, které běžný uživatel jazyka zaznamená snáze než např. změny týkající se syntaktické roviny, proto věnujeme první kapitole příznakovému lexiku.

Na úvod si dovolíme malou překladatelskou vsuvku. Co se týče lexikální roviny jazyka, úloha překladatele je možná těžší než úloha autora. Překladatel musí velmi opatrně vybírat vhodné lexikální prostředky, které vhodně reflektují originál – např. pokud autor používá dialektismy, překladatel nemůže pouze mechanicky překládat slova, musí realitu zobrazenou v originále promítnout také do svého překladu, najít pro ni vhodnou jazykovou realizaci a použít např. obecnou češtinu. Jak uvádí Havránek³⁶, překladatel si nemůže dovolit autora měnit, opravovat ani zkreslovat. Na druhou stranu by neměl ani zesilovat konkrétní vlastnosti originálu, nemůže každý cizí dialektismus překládat dialektismem domácím, každý archaismus archaismem apod. Pokud autor používá slova, která jsou součástí jazykového jádra v cizím jazyce, překladatel musí použít ekvivalent, který je součástí jádra českého lexika atd. Problematika překladu je mnohotvárná a výběr adekvátního lexika je pro dobrého překladatele obtížný úkol.

V prvé řadě je potřeba si uvědomit, že v literárních textech se uplatňuje především umělecký funkční styl, kromě neutrální slovní zásoby tedy všechny překlady obsahují značné množství knižních výrazů. Kromě knižních výrazů se setkáme také s výrazy zastarávajícími, které jsou postupem času odsouvány na jazykovou periferii – zde je však potřeba rozlišovat

---

³⁶ HAVRÁNEK, Bohuslav. *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963. s. 218–233

mezi tzv. archaismy (stylisticky příznakovými prostředky, které jsou využívány k záměrné archaizaci textu³⁷) a zastaralými prostředky, které jsou stylově neutrální. Dále s anglicismy (kterým se budeme věnovat později v samostatné kapitole), s citově zabarvenými slovy, s výrazy řídkce používanými, u Diestlerové také s prostředky, jejichž příznakem se stala příslušnost ke konkrétní varietě národního jazyka ad. Všechna tato slova souhrnně označujeme jako příznaková (nesou kromě svého vlastního nacionálního významu určitý příznak³⁸) a můžeme je rozdělit do kategorií dle typu příznaku. Některá z nich mohou nést i vícero příznaků zároveň (prostředek zastaralý může být zároveň knižní, výrazy knižní mohou být zároveň expresivní atd.). Níže uvádíme ke každé kategorii několik příkladů, jednotlivé významy jsme ověřovali ve *Slovníku spisovné češtiny*³⁹.

Do první skupiny patří slova s dobovým příznakem (tj. neologismy, archaismy, slova zastaralá, historismy). Zejména v překladu Hanušové se setkáme se zastaralými výrazy, jako je *arci* (zastaralé – i knižní – příslovce, které primárně vyjadřuje přesvědčování), *tehdáz* (zast. podoba příslovce *tehdy*), *obyt* (obydlí, bydliště), *ztrestat* (potrestat) či *paštika* (pečivo z těsta plněné jemným masem aj.⁴⁰). V překladu Šnajdrové s Tetourovou zastaralé výrazy téměř nenajdeme, jako příklad můžeme uvést slovo *ramě* (zast. rameno) a u Diestlerové jsme se setkali např. se zájmenem *an* (který, jenž) či výrazem *šrůtka* (větší odřezek masa, slaniny, loje apod. určený především k uzení).

Ve všech třech překladech se pravidelně setkáváme s knižními výrazy, které nesou příznak funkčně stylový (jsou typické pro umělecký funkční styl). Hanušová používá např. výrazy *kolkol* (varianta příslovce *kolem*), *lože* (místo upravené k ležení či spaní), *poduška* (polštář pod hlavu), *net'* (neteř, dcera bratrova či sestřina) či *bol* (pocit duševních utrpení; žal, žalost, zármutek), u Šnajdrové s Tetourovou najdeme např. sloveso *obírat se* (zaměstnávat se, zabývat se, zacházet), *zvědět* (zjistit, dozvědět se), *jary* (svěží, mladý, bujarý), *procitnouti* (probudit se, vzchopit se) či *plen* (olupování, drancování, plenění), v překladu Diestlerové se vyskytují např. výrazy *choť* (manželka), *vzdutý* (zvednutý, zpravidla v podobě vlny

---

³⁷ Marie Krčmová (2017): PŘÍZNAKOVOST JAZYKOVÝCH PROSTŘEDKŮ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/PŘÍZNAKOVOST_JAZYKOVÝCH_PROSTŘEDKŮ

³⁸ Ibid.

³⁹ *Slovník spisovného jazyka českého*. Online. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

⁴⁰ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015., s. 473. Tato definice je z Rejzkova Českého etymologického slovníku, v žádných dalších slovnících tento význam uvedený není.

či oblouku), *žal* (bolest, smutek), *leč* (spojka podřadicí, uvozuje vedlejší větu nebo větný člen, který vyjadřuje připuštěnou výjimku) či *zhojit* (zahojit, vyhojit).

Dále se setkáme také s výrazy, jejichž příznak vzniká z frekvence (výraz je řídice či řídčeji používaný) – v překladu Hanušové se jedná např. o výraz *sirůtče* (sirotek), Šnajdrová s Tetourovou použily ve svém překladu např. okazionalismus *zmrglit se*, Diestlerová na tom samém místě používá okazionalismus *at'semtrajcem* (zkomolenina věty *at' jsem zatracen*⁴¹). V originále je použito slovo *gormed* (britský dialekt), které odpovídá výrazu *damned* (zatracený). Oba výrazy jsou tedy použity ve významu *at' se propadnu, jestli... / at' jsem zatracen, jestli...*

V neposlední řadě se setkáme také s značným množstvím slov s expresivním příznakem (kladným i záporným), v překladu Hanušové jde např. o mazlivá slova, jako jsou zdobněliny *žemuška* (žena), *slunečko* (slunce), *žáček* (žák) či *děťátko* (dítě), nebo o hanlivé výrazy – např. *panička* (paní, vdaná žena z buržoazních vrstev). V překladu Šnajdrové s Tetourovou se vyskytují např. výrazy *vybreptat* (nesmyslně mluvit, žvanit, vyzradit), *raneček* (malý ranec), *soudeček* (malý sud), *t'apkat* (šlapat, jít, našlapovat drobnými krůčky) či *spížka* (malá spíž) a u Diestlerové najdeme např. výrazy *ručka* (zdobnělina slova ruka), *divadylko* (přetvářka), *herka* (starý kůň), či *ňafání* (štěkání).

Na závěr si dovolíme komentář k výrazům, jejichž příznakem se stala příslušnost k některé varietě národního jazyka. Některá z nich mají totiž v textu specifickou funkci. Jak jsme již zmínili v úvodní charakteristice překladů, v originále jsou promluvy některých postav charakteristické právě používáním nespisovné angličtiny (zejména slangu). Jedná se o postavy, jejichž původ je prostý (např. pan Peggotty či Ham). Tuto skutečnost však reflektuje pouze Diestlerová, a to pomocí obecné češtiny – např. *'And ye steer with a rudder, don't ye? It ain't fur off.'* přeložila jako: „*To sem nebyl až tak moc vedle, ne? Prašť, jako flákni.*“

Hanušová úryvek přeložila jako: „*A ty řídíš loď veslem, či ne? Není to daleko od toho.*“ Tento překlad má bohužel úplně jiný význam než původní sdělení, které naráželo na záměnu příjmení *Ruddeerford* a *Steerforth*, které se dopustil pan Peggotty. Sloveso *steer* znamená

---

⁴¹ Wikislovník: *Otevřený slovník: ajcem trajcem* [online]. c2016 [citováno 20. 04. 2024]. Dostupný z WWW: <https://cs.wiktionary.org/w/index.php?title=ajcem_trajcem&oldid=775809>

anglicky kormidlovat, *rudder* je kormidlo – pan Peggoty tedy naráží na to, že když se dopustil záměny příjmení, nespletl se zas tak moc (jedná se o hru se slovy). Šnajdrová s Tetourovou přeložily podobně: „...*lod' se řídí kormidlem, ne? To máš jedno.*“. Konstatujeme však, že bez toho, aniž by čtenář znal význam slov *steer* a *rudder*, si důvtipnou hru se slovy neuvědomí, proto pokládáme překlad Diestlerové za nejvhodnější.

Prostředky koheze textu

Soudržnost textu je základní podmínkou textovosti (tj. „nadání jazykového útvaru být textem“⁴²). Tato spojitost je realizována pomocí tzv. prostředků koheze textu, přičemž kohezi rozumíme „...formální stránku významového (sémantického) vztahu elementárních textových jednotek.“⁴³ Jak uvádí František Daneš⁴⁴, který zároveň odkazuje na Mathesiovo pojetí aktuálního větného členění, každá výpověď je zpravidla tvořena tématem („to, o čem se mluví“) a rématem („co se o tom říká“), přičemž východiskem výpovědi je věc již známá a jejím jádrem je nově sdělená informace. Prostředky koheze textu se podrobně ve svém článku *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*⁴⁵ zabýval Josef Hrbáček, který rozlišuje a) prostředky tematického navazování a b) prostředky logicko-sémantických vztahů s ohledem na to, zda jsou sémantické vztahy výpovědi realizovány jako vztahy tematické (tematické posloupnosti), nebo rematické (logicko-sémantické).

Prostředky tematického navazování

Již František Daneš⁴⁶ si byl vědom toho, že na sémantickou soudržnost textu má vliv také možnost identifikovat společný předmět řeči v následujících výpovědích. Jeho opakováním totiž docílíme utváření různých typů tematických posloupností vzhledem k tomu, že: „téma výpovědi je... obvykle nějakým způsobem vyvoditelné z předcházejících výpovědí.“⁴⁷ Jednotlivým typům tematických posloupností se Daneš podrobně věnuje ve svém článku *Typy tematických posloupností (na materiále českého textu odborného)*⁴⁸, my se však (stejně jako např. Jindřiška Svobodová⁴⁹) zaměříme na způsoby, jakými je v námi analyzovaných překladech zajištěna identifikace společného předmětu řeči. K němu

---

⁴² Marek Nekula (2017): KOHEZE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny.

URL: <https://www.czechency.org/slovník/KOHEZE> (poslední přístup: 20. 4. 2024)

⁴³ Ibid.

⁴⁴ DANEŠ, František.: Typy tematických posloupností v textu. Slovo a slovesnost [online], 29, 1968, dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1615>

⁴⁵ HRBÁČEK, Josef.: Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu, Naše řeč [online], 1987, dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=669>

⁴⁶ DANEŠ, František.: Typy tematických posloupností v textu. Slovo a slovesnost [online], 29, 1968, dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1615>

⁴⁷ SVOBODOVÁ, J.: Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova. In: Bohemica Olomucensia 3, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010, s. 103–112.

⁴⁸ DANEŠ, František.: Typy tematických posloupností v textu. Slovo a slovesnost [online], 29, 1968, dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1615>

⁴⁹ SVOBODOVÁ, J.: Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova. In: Bohemica Olomucensia 3, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010, s. 103–112.

se dle *Nového encyklopedického slovníku*⁵⁰ vztahují výpovědi: „... (a) opakováním stejného pojmenování... (b) **pronominalizací** čili zájmennými výrazy... (c) různými pojmenováními, z nichž vyplývá totožnost... (d) elipsou...“⁵¹ Právě s pronominalizací se v rámci námi analyzovaných překladů setkáme často a pokládáme za vhodné se jí v následující části zabývat.

Pronominalizace subjektu

S pronominalizací subjektu, kterou chápeme opětovné označení předmětu řeči pomocí zájmena, se setkáme zejména v překladu Hanušové, v překladu Šnajdrové s Tetourovou a Diestlerové pozorujeme naopak úbytek navazování pomocí pronominálního subjektu (ten bývá často i nevyjádřený). Hrbáček⁵² však považuje oslabování (nadbytečné) pronominalizace za neškodné, protože nijak nenarušuje soudržnost textu. K předmětu řeči Hanušová (zejména anaforicky) odkazuje např. pomocí zájmena *tento* nebo *on / ona*.

Tabulka č. 1: Pronominalizace subjektu

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„...i Hamovo zaměstnání bylo jednotvárné. Když tento neměl... co dělati...“ s. 34	„...a taky ovšem Hama. Když měl Ham volno, zašel s námi...“ s. 50 (1. díl)	„...a jemuž... synovec... přizpůsoboval... úkoly. Když Ham...neměl nic na práci...“ s. 50
„...avšak nic mne tak... netísnilo jako moje vina. – Ona tížila mou mysl...“ s. 43	„Ale tato bolest nebyla ničím proti pocitu viny, který mě mučil a tížil...“ s. 68 (1. díl)	„...ve srovnání s vinou, která mě šířala, to však nebylo zhola nic.“ s. 69
„Nyní jsem pozoroval, že... veškerá barvitost s tváře mu zmizela a on těžce oddychoval...“ s. 162	„Při posledních tetiných slovech zbledl jako stěna a oddychoval jako po... běhu...“ s. 236 (1. díl)	„A v tu chvíli jsem si všiml, že... z tváře mu na okamžik vymizela barva a zdálo se, že dýchá, jako by...“ s. 232

⁵⁰ Marek Nekula (2017): PŘEDMĚT ŘEČI. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PŘEDMĚT ŘEČI>

⁵¹ Ibid.

⁵² HRBÁČEK, J.: Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu, Naše řeč [online], 1987, dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6699>

Přívlastková pronominalizace

Kromě pronominalizace subjektové se ve starších překladech setkáme také s pronominalizací přívlastkovou. Svobodová⁵³ si v rámci své analýzy všimá snahy o explicitní signalizaci předmětu řeči (zejména) pomocí ukazovacích zájmen, která jsou buď nahrazena (např. zájmenem *ten*), nebo mohou být úplně vynechána. Typickým ukazovacím zájmenem plnícím funkci přívlastku, které je zejména v překladu Hanušové nahrazováno či vypouštěno, je zájmeno *tento*.

Tabulka č. 2: Přívlastková pronominalizace

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„...jako by je chtěla všechny jménem tímto osloviti.“ s. 43	„...jako by spílala celému shromáždění.“ s. 61 (1. díl)	„... jako by celému shromáždění nadávala.“ s. 62
„Za těchto jasných dubnových dní...“ s. 111	„...tak jako za těch dubnových odpolední...“ s. 160	„...jako za oněch jasných dubnových odpolední...“ s. 158
„Oba tyto výroky pokládala...“ s. 388	„Obě tato tvrzení považovala...“ s. 79 (2. díl)	„Oba ty výroky považovala...“ s. 549

Stejně jako Svobodová⁵⁴ jsme i my zaznamenali celkový úbytek zájmených přívlastků. Nahrazována jsou tedy nejen ukazovací zájmena, jako je *tento* nebo *ten*, ale také přívlastňovací zájmena *jeho*, *svůj* ad. Již Šnajdrová s Tetourovou upouštějí od nadbytečného přívlastkového odkazování a nejinak je tomu v překladu Diestlerové.

Tabulka č. 3: Úbytek zájmených přívlastků

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Brzy po mém probuzení...“ s. 148	„Sotva jsem se probudil...“ s. 217 (1. díl)	„Krátce poté, co jsem se probudil...“ s. 214

⁵³ SVOBODOVÁ, J.: Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova. In: Bohemica Olomucensia 3, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010, s. 103–112.

⁵⁴ Ibid.

„... byl přečin ten považován za provinění církevní.“ s. 323	„... takže se ze šťouchance stala rázem náboženská urážka.“ s. 468 (1. díl)	„... což z celé výtržnosti udělalo církevní přečin.“ s. 461
„Jeho plíce jsou ještě výborné...“ s. 532	„Plíce má ještě dobré...“ s. 291 (2. díl)	„... Plíce má pořád zdravé...“ s. 750

Jako velmi nápadná se nám jeví také tendence k náhradě přivlastňovacích zájmen dativem posesivním. Hrbáček tuto tendenci komentuje následovně: „Velmi výrazným rozdílem mezi starým a novým překladem je ústup přivlastkové pronominalizace realizované přivlastňovacími zájmeny, a to ve prospěch přivlastňovacího dativu vyjádřeného substantivními zájmeny. Je to zřetelnější způsob navazování, protože odkaz k osobě je vyjádřen osobním zájmenem.“⁵⁵ Zatímco Hanušová dává tomuto typu přivlastků přednost, v překladu Šnajdrové s Tetourovou i v překladu Diestlerové jsou povětšinou pravidelně nahrazovány zájmeny v dativu.

Tabulka č. 4: Dativ posesivní

„Držel mou hlavu jako v kleštích...“ s. 48	„Třebaže mi tiskl hlavu jako ve svěráku...“ s. 67 (1. díl)	„Držel mi hlavu jako ve svěráku...“ s. 68
„... a hlavu mou pohodlněji podložila...“ s. 148	„...uložila mi hlavu ještě pohodlněji...“ s. 216 (1. díl)	„...posunula mi hlavu, aby ležela pohodlněji...“ s. 213
„Její hrdost dovedla dosud umírniti tlukot tepny...“ s. 513	„Její pýcha dovedla i ukrotit tep v žilách...“ s. 263 (2. díl)	„Zdálo se, že jí pýcha pomáhá ovládat i vlastní tep...“ s. 723

Prostředky logicko-sémantických vztahů

Prostředky logicko-sémantických vztahů rozumí Hrbáček⁵⁶ jednak „speciální prostředky s funkcí spojovací, které nejsou větnými členy...“⁵⁷ (tzv. konektory), jednak také

⁵⁵ HRBÁČEK, J.: Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu, Naše řeč [online], 1987, dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6699>

⁵⁶ Ibid.

⁵⁷ Ibid.

lexikální výrazy, které fungují jako větné členy, ale navíc jsou schopny vyjádřit významové sepětí výpovědí. Mezi tyto konektory patří také částice (např. vysvětlovací či zdůrazňovací), jejichž úbytek jsme měli možnost zaznamenat. V překladu Hanušové se hojně vyskytuje např. vysvětlovací částice *-t'*, kterou již Šnajdrová s Tetourovou ani Diestlerová nepoužívají, a rovněž jsme zaznamenali poměrně časté výpusťky tzv. navazovací částice *a*, která se nejhojněji objevuje v překladu Hanušové.

Tabulka č. 5: Vysvětlovací částice *-t'* a navazovací částice „a“

„Přijelat' slečna Murdstoneová.“ s. 39	„Slečna Murdstoneová vypadala velmi...“ s. 39	„Kočár přivezl slečnu Murdstoneovou...“ s. 57
„... nezdálo' se, že by byla nespokojena...“ s. 41	„... její úsměv... prozrazoval, že proti této charakteristice nic nenamítá...“ s. 58 (1. díl)	„... a tak se zdálo, že jí takový popis není proti mysli...“ s. 58
„A to jest vše?...“ s. 511	„Je to všechno?...“ s. 261 (2. díl)	„Je to všechno?...“ s. 721
„A o to jsi se věru chtěl pokoušeti?...“ s. 529	„Tak o to ty ses tedy pokoušel!...“ s. 287 (2. díl)	„O tohle ses snažil?...“ s. 747

Spojovací prostředky

Je evidentní, že svou podobu měnily také některé spojovací prostředky. Jedná se zejména o spojky, které jsou z dnešního hlediska považovány za knižní nebo zastaralé. V překladu Hanušové se pravidelně objevují spojovací výrazy, jako je *neboť* a *ježto*, které jsou často nahrazovány spojkou *protože* či *poněvadž*, zájmeno *jenž* je téměř ve všech případech nahrazeno zájmenem *který* (příp. *jaký*), dále se zde (a výjimečně také v překladu Šnajdrové s Tetourovou či Diestlerové) setkáme s knižním *-li*, místo něhož jsou použity výrazy, jako je *jestli*, *když*, *zda* apod., a Hanušová nezřídka používá také spojkou *neb* (nahrazovanou spojkami *nebo* a *či*) a spojkou *ač* (nahrazovanou delší podobou *ačkoli* nebo spojkami *přestože*, *třebaže* nebo *i když*). V některých případech jsou tyto spojovací výrazy zcela vypuštěny. Příklady uvádíme v tabulce níže.

Tabulka č. 6: Spojovací prostředky

„Nevím, zdali se... cestujícím... nedostávalo peněz, neb zda neměli dosti důvěry...“ s. 3	„Nevím, zda měli... lidé... nedostatek peněz či nedostatek víry...“ s. 7 (1. díl)	Nevím, zda ti... nebyli dostatečně movití či dostatečně pověřiví...“ s. 9
„Nevím, spatřil-li jsem onoho pána...“ s. 18	„Nemohu si už vzpomenout, zda jsem spatřil onoho pána...“ s. 29 (1. díl)	„Už si nevzpomínám, zda jsem toho pána znovu spatřil...“ s. 29
„... a ježto jsem byl veselý myslí...“ s. 170	„... a protože bych byl v tu chvíli radostí... rozdal srdce...“ s. 248 (1. díl)	„... a poněvadž mi srdce... překypovalo přátelstvím...“ s. 244
„Pozoroval jsem to jen přes cestu, neboť kdyby mě kramář viděl...“ s. 375	„... viděl jsem je jen s druhé strany ulice, protože by vetešník...“ s. 61 (2. díl)	„Díval jsem se jen přes ulici, protože kdyby mě ten chlap zmerčil...“ s. 531
„Traddles, jenž by se za celý svět nebyl smál...“ s. 401	„Traddles, který by se byl nad tím nebyl usmál za nic na světě...“ s. 97 (2. díl)	„Přítel, který by se nad takovou bláhovostí za nic na světě nepousmál...“ s. 567
„Ač píši v hlavních rysech svůj život...“ s. 525	„... ačkoli zaznamenávám všechny... podrobnosti svého života...“ s. 281 (2. díl)	„... třebaže ve všech... otázkách jde o záznam mých pamětí...“ s. 740

Na závěr kapitoly dodáváme, že pokud je v překladu vyjádřen odporovací poměr mezi větami, Hanušová za tímto účelem pravidelně používá spojky *avšak*, *však* i *ale*, kdežto Diestlerová a Šnajdrová s Tetourovou volí mnohem častěji spojku *ale*.

Knižní konstrukce

Svou podobu nemění pouze lexikální prostředky, rovněž některé konstrukce a vazby jsou dnes považovány za knižní či zastarávající (příp. již zastaralé). Následující kapitolu tedy věnujeme zastarávajícím a knižním pádovým vazbám a slovesným konstrukcím, jejichž podoba se v čase výrazně proměnila.

Náhrada starší pádové formy

Pojmem *pád* označujeme gramatickou kategorii „...zpravidla odpovídající relaci mezi jménem a jiným výrazem věty (řídícím toto jméno);“⁵⁸ Ze syntaktického hlediska se však této definici vymyká vokativ, který stojí mimo syntaktickou strukturu (neváže se na jiné struktury). Pádů má čeština sedm a každý z nich nese určitý základní význam. Tuto kategorii považujeme za velmi důležitou, protože jsme při analýze námi zvolených překladů zaznamenali poměrně rozsáhlé změny vázané na kategorii pádu. Pozornost věnujeme zejména genitivním, dativním a instrumentálním vazbám, k jejichž substitucím dochází nejčastěji.

Genitivní vazby

Jak uvádí *Mluvnice češtiny (3)*⁵⁹, jednou z nejvýraznějších tendencí současné spisovné češtiny je nahrazování genitivu akuzativem ve vzorcích s dvojvalenčními predikátory – ze vzorce $S_n - Vf - S_g$ se tedy stává $S_n - Vf - S_{acc}$. Vzorec $S_n - Vf - S_g$ již funguje bez výhrady pouze pro slovesa reflexivní (např. *bát se tmy*) a několik sloves nereflexivních, jako je *litovat*, *zanechat* či *dosáhnout* (ve smyslu *dosáhnout něčeho*, např. *vítězství*).

Genitiv je v různých mluvnicích klasifikován podle rozličných kritérií, *Nový encyklopedický slovník*⁶⁰ genitiv klasifikuje dle toho, zda je přidělen ke jménu, které je členem a) nominální skupiny, b) verbální nebo adjektivní skupiny, c) předložkové skupiny. Helena

---

⁵⁸ Oldřich Uličný, Ludmila Veselovská (2017): PÁD. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PÁD>

⁵⁹ DANEŠ, František; HLAVSA, Zdeněk a GREPL, Miroslav. *Mluvnice češtiny*. (3), Skladba. Vydání I. Praha: Academia, 1987. s. 177-178

⁶⁰ Petr Karlík (2017): GENITIV. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GENITIV>

Běličová⁶¹ oproti tomu na genitiv pohlíží ze sémantického hlediska a rozlišuje genitiv 1) cílový / dotykový (*dotýkat se čela*), 2) odlukový (*zbavit se problému*) a 3) podnětový (např. *štitit se špiny*). Tento poslední typ genitivu je někdy považován také za modifikovaný genitiv odlukový používaný pouze po slovesech, která se vztahují k emocionální oblasti a prožívání. Obecně však můžeme říct, že genitiv je pád, který „signalizuje, že aktant vyjádřitelný v pozici s danou formou má takovou sémantickou roli, pro niž je vedle rysu „neaktivní účast na ději/stavu vyjadřovaném predikátorem“ příznačný rys „kontakt s dějem/stavem“.“⁶²

Úbytek genitivních vazeb je dobře patrný i v námi analyzovaných překladech, Hanušová genitivní vazby používá pravidelně, Šnajdrová s Tetourovou spíše výjimečně a Diestlerová od nich ve svém překladu zcela upouští – viz následující tabulka.

Tabulka č. 7: Ústup genitivních vazeb

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„...kdy by člověk měl nejvíce práva nalézati vše nejpříjemnějším!“ s. 37	„...mám snad právo aspoň na trochu ohledů.“ s. 54 (1. díl)	„...když by člověk poprávu očekával, že mu bude... vycházet vstříc!“ s. 54
„Mně je toho tolik líto.“ s. 42	„Je mi toho všeho nesmírně líto.“ s. 60	„Je mi to moc líto.“ s. 61
„...to, čeho jsem se dověděl dnes večer...“ s. 642	„...to, co jsem slyšel dnes večer...“ s. 450 (2. díl)	„...to, co jsem dneska večer vyslechl...“ s. 906

Jedním z nejvíce nahrazovaných typů genitivu je genitiv záporový, který „...je přidělován, jestliže sloveso nese negaci, a to jménu v pozici přímého objektu tranzitivních sloves (...*Neviděl jsem tam jedinou květinu / jediné květiny...*) ... n. jménu v pozici subjektu slovesa *být* (*V místě není kostel/kostela*)...“⁶³ Výjimku představují frazémy (např. *Celou noc jsem oka nezamhouřil.*), v nichž se použití genitivu záporového zachovalo.

⁶¹ BĚLIČOVÁ, H.: *Sémantická struktura věty a kategorie pádu: Příspěvek k porovnávací syntaxi rus. a čes. jednoduché věty*. Praha, 1982., s. 74-77.

⁶² GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998., s. 49

⁶³ Petr Karlík (2017): GENITIV. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/GENITIV>

Jak uvádí František Trávníček⁶⁴, tradičně je dnes genitiv záporový nahrazován akuzativem, přičemž volba mezi těmito dvěma pády závisí na individuálním cítění mluvčího. Použitím genitivu záporového docílíme zdůraznění významu partitivního (celkového) – např. *nemám peněz* znamená *nemám žádné peníze / ani jeden peníz*, nemůžeme jej však použít, pokud hovoříme o předmětu individuálním – tehdy volíme akuzativ (např. *nemám knihu*, nikoli *nemám knihy*). Tento typ genitivu se hojně vyskytuje především v překladu Hanušové, v překladu Šnajdrové s Tetourovou se s ním setkáme velmi výjimečně. Diestlerová již genitiv záporový nepoužívá. Příklady uvádíme v tabulce.

Tabulka č. 8: Genitiv záporový

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Nemá způsobů.“ s. 40	„Nemá způsoby.“ s. 57 (1. díl)	„Žádné způsoby!“ s. 57
„Košě tu nebylo.“ s. 95	„Ale po balíku nebylo ani památky.“ s. 139 (1. díl)	„Ale bez košíku.“ s. 136
„... nechtějí mu poskytnouti dalšího úvěru.“ s. 121	„... nechtějí ani slyšet o tom, aby panu Micawberovi poshověli...“ s. 176 (1. díl)	„... věřitelé panu Micawberovi nedají trochu víc času...“ s. 174

V překladu Hanušové se také setkáme s tzv. genitivem vlastnosti, jak je na základě svého lexikálního významu často tento genitiv označován. Dle *Skladby češtiny*⁶⁵ jde o genitiv, který nemůže být použit u vlastních jmen (např. *město mnoha tváří*, nikoli *Praha mnoha tváří*), vždy se jedná o rozvitý výraz (*muž rozložitě postavy*, nikoli *muž postavy*) a „Odpovídá mu shodný přívlastek vyjádřený složenými adjektivy (**černovlasá** žena), nebo rozvitý neshodný přívlastek s formou Instr s předložkou s: žena s **černými vlasy**.“⁶⁶ I tento typ genitivu bývá aktivně nahrazován a vyskytuje se pouze v překladu Hanušové.

⁶⁴ TRÁVNÍČEK, F.: Záporový genitiv v češtině, Slovo a slovesnost [online], 1938, dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=255>

⁶⁵ GREPL, M. – KARLÍK, P.: Skladba češtiny. Votobia, Olomouc 1998, s. 328.

⁶⁶ Ibid.

Tabulka č. 9: Genitiv vlastnosti

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Byl to suchý, bledý muž, vpadlých tváří...“ s. 60	„Byl to vyzáblý, snědý mladý muž s vpadlými tvářemi...“ s. 84 (1. díl)	„Byl to vyzáblý, bledý mladý muž s propadlými tvářemi...“ s. 84
„Byli všichni dobré mysli.“ s. 100	„Byli veselí.“ s. 144 (1. díl)	„Všichni se výtečně bavili.“ s. 142
„...mladá služebná temné pleti...“ s. 121	„...a snědé děvče, které...“ s. 176 (1. díl)	„...mladá žena se snědou pleti...“ s. 173

Dativní vazby

Dativ je společně s akuzativem pokládán za základní předmětový pád, který „...zpravidla označuje objekt, ke kterému děj vyjádřený predikátorem směřuje a který je na ději nějak zainteresován...“⁶⁷ Jak uvádí *Nový encyklopedický slovník*⁶⁸, dativ může být jak vazebný (např. jako obligatorní doplnění slovesa – *Hanka pomohla mamince.*), tak nevazebný (tzv. volný dativ – např. *Vyrobila Petrovi přání.*), prostý (*Dej mi bonbon.*) i předložkový (*Šel k Honzovi na návštěvu.*). Přesto, že je dativ považován za pád, jehož valence „... je i v dnešní češtině velmi pevná a zpravidla nedochází k jejímu nahrazování valencí akuzativní.“⁶⁹, jsme se v překladu Hanušové často setkali s dativy, které byly v překladech Šnajdrové s Tetourovou i Diestlerové nahrazeny, a to nejen akuzativem. Tato tendence není zdaleka tak silná jako v případě nahrazování genitivních vazeb, přesto v tabulce uvádíme několik příkladů.

Tabulka č. 10: Ústup dativních vazeb

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„K tomu odvětila moje matka...“ s. 47	„Nato maminka šeptla...“ s. 66 (1. díl)	„Na to matka odpověděla...“ s. 67

⁶⁷ GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s. 245.

⁶⁸ Věra Dvořák (2017): DATIV. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DATIV>

⁶⁹ GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s. 246.

„...jsem mu zvyklý...“ s. 55	„Jsem na pivo zvyklý...“ s. 78 (1. díl)	„Jsem na tohle pítí zvyklý...“ s. 78
Pan Dick býval našim úradám pravidelně přítomen...“ s. 206	„Pan Dick se našich porad pravidelně účastnil...“ s. 300 (1. díl)	„Pan Dick býval při našich poradách pravidelně přítomen...“ s. 295

Instrumentální vazby

Instrumentál je tradičně považován za převážně sémantický pád, který mají „...jména, která poskytují ve větě na základě svého lexikálního významu a jeho souhry s významem verbální struktury různou sémantickou interpretaci;...“⁷⁰ Jak uvádí *Nový encyklopedický slovník*⁷¹, typicky jej najdeme ve verbálních strukturách, kde funguje jako nevalenční doplnění slovesa (adjunkt) – např. ve větě *Napsal dopis tužkou.* – kde slovo *tužkou* funguje jako příslovečné určení nástroje. Někteří lingvisté však pokládají větné členy, „...které se vztahují k podmětu/předmětu a přísudku, ale nevyjadřují (průvodní) děj/stav objektu v pozici podmětu/předmětu za události“⁷², za doplněk povahy valenční, který je často právě v instrumentálu. Ten následuje po neplnovýznamových slovesech, jako je *stát se* (např. *Jan se stal dobrodruhem.*) a např. František Šmilauer⁷³ ho označil za tzv. doplněk „doplňující“.

V rámci analyzovaných překladů jsme vysledovali tendenci k nahrazování predikativního instrumentálu nominativem. Jak uvádí *Mluvnice češtiny (3)*⁷⁴, nominativ zpravidla používáme v případech, kdy subjektu přisuzujeme trvalou nebo stálou vlastnost, kdežto instrumentál použijeme, pokud chceme subjektu přisoudit vlastnost přechodnou či nestálou. I dnes si v nejrůznějších typech textů všimáme určitého kolísání predikativního instrumentálu a nominativu, jak ale uvádí František Štícha⁷⁵, tato konkurence se omezila na podstatná jména (např. *Je učitel. / Je učitelem.*), přídavným jménům v přísudku je vyhrazen pouze nominativ (*Je hodný.*). Dodáváme však, že Štícha považuje obecně platná pravidla pro

⁷⁰ Petr Karlík (2017): INSTRUMENTÁL. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/INSTRUMENTÁL>

⁷¹ Ibid.

⁷² Petr Karlík (2017): DOPLNĚK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/DOPLNĚK>

⁷³ Ibid.

⁷⁴ DANEŠ, F. – GREPL, M. – HLAVSA, Z.: *Mluvnice češtiny 3*. Academia, Praha 1987, s. 221.

⁷⁵ ŠTÍCHA, František.: *Konkurence nominativu a instrumentálu přísudkového substantiva v současné spisovné češtině*. Naše řeč [online]. 1980. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6204>

použití nominativu a instrumentálu v predikátu za zavádějící, protože neodpovídají skutečnosti – můžeme např. říci: *Manžel je zubař.*, ale i *Manžel je zubařem.* Sám se této problematice podrobně věnuje v článku *Konkurence nominativu a instrumentálu přísudkového substantiva v současné spisovné češtině*⁷⁶ a zde také zdůvodňuje volbu mezi nominativem a instrumentálem u konkrétních typů predikací.

Zatímco v překladu Hanušové se s predikativními instrumentály setkáme velmi často, v překladu Šnajdrové a Tetourové jich znatelně ubývá a Diestlerová dává povětšinou přednost predikativnímu nominativu nebo predikát verbonominální zcela nahradí predikátem slovesným atd. Příklady uvádíme v tabulce níže.

Tabulka č. 11: *Konkurence predikativního nominativu a instrumentálu*

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„... že se pátek stal mým dnem narození;...“ s. 5	„...že se... stal pátek dnem mého narození...“ s. 10 (1. díl)	„...že... jsem se narodil zrovna v pátek.“ s. 12
„Teď, Davy... nebuď hloupým.“ s. 45	„... zkus to ještě jednou a nebuď hloupý!“ s. 63 (1. díl)	„... zkus to ještě jednou a nehlopni.“ s. 64
„... která již o sobě byla mi egyptským chrámem...“ s. 414	„...jež byla sama o sobě hotový egyptský chrám...“ s. 117 (2. díl)	„... která byla sama o sobě stejně tajuplná jako egyptské hieroglyfy...“ s. 585

Dodáváme, že svou podobu měnily nejen pádové vazby, ale také některé předložkové vazby. V překladu Hanušové se objevuje spojení, jako je např. *narodit se v půlnoci*, *vyjádřit se v ten smysl*, *přijít o čtvrté hodině*, či *přivést do pravé míry*. Dnes se však setkáme spíše s výrazy *narodit se o půlnoci*, *vyjádřit se v tom smyslu*, *přijít ve čtyři hodiny* či *uvést na pravou míru*.

Konstrukce *jmout se* + infinitiv

Na závěr kapitoly bychom rádi zmínili konkrétní knižní konstrukci, kterou ve svém překladu hojně používá Dora Hanušová. Jedná se o konstrukci utvořenou pomocí slovesa *jmout*

⁷⁶ ŠTÍCHA, František.: *Konkurence nominativu a instrumentálu přísudkového substantiva v současné spisovné češtině*. Naše řeč [online]. 1980. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6204>

se (*jmout se*) a infinitivu. V časopise *Naše řeč*⁷⁷ z roku 1918 se dozvídáme, že použití této struktury se již v první polovině 20. století omezilo zejména na písemný projev a součástí mluveného projevu nebývá. Dokonavé sloveso *jmout se* se v minulosti používalo s infinitivy nedokonavých sloves, (např. *jal se vyprávět*) a pravděpodobně nejčastějšími a nejpoužívanějšími byly tvary 3. osoby singuláru (min. čas: *jal se / jala se / jalo se*, přít. čas: *jme se*) nebo tvar 3. osoby plurálu (min. čas *jali se*).

Jak je uvedeno na stránkách *Internetové jazykové příručky*⁷⁸ ÚJČ, toto sloveso může mít hned několik významů. Nejčastěji se setkáme s významem *začít* nebo *dát se* (do něčeho) – např. *jala se plakat* (= *začala plakat / dala se do pláče*), dříve však bylo toto sloveso používáno i ve významu *chopit se, ujmout se* či *zmocnit se* něčeho (např. *jal se meče*). Závěrem si dovoluji podotknout, že sloveso *jmout se* nelze používat zcela libovolně: „**Jmouti se** (udržely se v knižní mluvě skoro jen tvary minulé) znamená »chytiti se něčeho« (proto předmět neurčitého slovesa v starém jazyce býval v 2. pádě, říkalo se na př. »jal se hradu stavěti« t. j. původně »chytit, ujal se hradu, aby jej stavěl«). Z toho plyne, že tohoto slovesa místo »začít« lze užít jen, kde jde o **vědomé provádění vůle**,“⁷⁹

S tvary slovesa *jmout se* se pravidelně setkáme v překladu Hanušové (jedná se zpravidla o tvary 3. osoby singuláru, čas minulý), v ostatních námi zkoumaných překladech se již nevyskytuje.

Tabulka č. 12: Konstrukce *jmout se* + infinitiv

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Když vstoupil, jala se navzájem představovati.“ s. 157	„Když přišel pan Dick, představila ho slovy...“ s. 230 (1. díl)	„Když její chránělec přišel, podjala se úkolu přítomné vzájemně představit.“ s. 227
„... a jala se zametati ložnici.“ s. 352	„... a dala se do uklízení mé ložnice.“ s. 29 (2. díl)	„... a začala u mě v ložnici utírat prach.“ s. 501

⁷⁷ *Naše řeč* (1918). Online. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=383>

⁷⁸ *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 30. 3. 2024. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=jmout&dotaz=jmout%20se&ascii=1>

⁷⁹ *Naše řeč* (1918). Online. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=383>

<p>„...zdržuje pana Dicka, který již se jal zvoniti.“ s. 566</p>	<p>„...zadržel pana Dicka, který už už sahal po zvonci...“ s. 338 (2. díl)</p>	<p>„...zadržel našeho společníka, zrovna když se chystal zazvonit...“ s. 798</p>
--	--	--

Modalita

Každá věta může obsahovat informaci o tom, že „realizace/nerealizace obsahu predikátů je nutná, možná nebo záměrná (chtěná)“⁸⁰. Vyjádření postoje mluvčího k obsahu promluvy označujeme termínem modalita a obecně můžeme říct, že „věta = propozice + modalita“⁸¹. Jak uvádí *Skladba češtiny*⁸², modalita je nejčastěji vyjádřena pomocí prostředků lexikálních, v menší míře také pomocí prostředků gramatických a slovtvorných. Tradičně rozlišujeme a) modalitu jistotní (epistemickou), která vyjadřuje míru jistoty mluvčího vzhledem k pravdivosti obsahu promluvy, b) modalitu preferenční (voluntativní) vyjadřující zájem mluvčího na realizaci (nebo nerealizaci) děje, c) modalitu hodnotící (evaluativní), která vyjadřuje hodnotící postoj mluvčího k tomu, o čem je hovořeno, a d) modalitu emocionální, pomocí které může být vyjádřen postoj údivu, překvapení apod.

Jedním ze způsobů, pomocí něhož může být vyjádřena modalita, je použití lexikálních prostředků, které se primárně pojí s vedlejší větou (např. *Je nutno, aby nahradil škodu.*) nebo s její infinitivní nominalizací (*Je nutno nahradit škodu.*). Tyto prostředky souhrnně označujeme jako modální predikátory a patří mezi ně např. výrazy, jako: *je záhodno, je nutno(é), je třeba* apod. Druhou skupinu lexikálních prostředků pro vyjádření modalitity představují tzv. modální modifikátory, jako jsou např. modální slovesa – chápána i v širším slova smyslu (*muset, mít, moci*, ale také *umět, dovést, odmítat* ad.) nebo modální výrazy (*lze – bylo lze, bude lze, dá se* apod.)⁸³.

Na postupné nahrazování modálních predikátorů modálními modifikátory upozornila ve svém článku již Jindřiška Svobodová⁸⁴ a i my v rámci naší analýzy pozorujeme tuto tendenci. Tento typ substituce jsme zaznamenali zejména ve větách obsahujících lexikální prostředky vyjadřující modalitu voluntativní (postoje nutnosti, možnosti, záměru). Nejčastěji se s modálními predikátory setkáme v překladu Hanušové, místy také v překladu Šnajdrové a Tetourové. V překladu Diestlerové se již takřka nevyskytují. Příklady uvádíme níže.

---

⁸⁰ GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998. s. 153

⁸¹ Izabela Blaszczyk, Petr Karlík (2017): MODALITA. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/MODALITA>

⁸² GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998. s. 479–480.

⁸³ *Ibid.* s. 153–154.

⁸⁴ SVOBODOVÁ, J.: Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova. In: *Bohemica Olomucensia* 3, Univerzita Palackého v Olomouci, Olomouc 2010, s. 103–112.

Tabulka č. 13: Nahrazování modálních predikátorů modálními modifikátory

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Jakmile mi bylo možno, vykradl jsem se...“ s. 36	„Jakmile jsem se mohl vytrátit z pokoje...“ s. 52 (1. díl)	„Jakmile jsem dostal šanci se odtamtud vytrátit...“ s. 53
„Nebylo již třeba říct mi to...“ s. 96	„Dřív než mi to potvrdila...“ s. 139 (1. díl)	„To ani nemusela říkat.“ s. 137
„... a zdali není možno, aby se... rozšířil...“ s. 383	„... a že chce vědět, zda se oheň... nepřenese“ s. 73 (2. díl)	„... nakolik je pravděpodobné, že by od něj vzplála...“ s. 542

Rovněž považujeme za vhodné uvést, že často dochází k úplnému vypouštění lexikálních prostředků vyjadřujících modalitu, a to zejména modalitu voluntativní, která často není v překladu Diestlerové (a nezní i také v překladu Šnajdrové s Tetourovou) explicitně vyjádřena. Vypouštěny jsou např. modální výrazy, jako je *bylo lze* a modální slovesa, např. *moci*.

Tabulka č. 14: Úbytek modality

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„... a nemohl jsem odolatí udivení nad tou zvláštností...“ s. 24	„...bylo mi divné, jak může být...“ s. 36 (1. díl)	„... a neubráníl jsem se myšlence, že je-li svět... kulatý... pak nechápu...“ s. 37
„Nemohl jsem odolatí, abych... neupřel oči...“ s. 90	„Volky nevolky spočinuly mé oči...“ s. 131 (1. díl)	„... a já se neovládl a krátce spočinul pohledem...“ s. 129
„Viděli jsme nyní vše, co tu bylo lze prohlédnouti.“ s. 652	„Zhlédli jsme už všechno, co bylo možno zhlédnout.“ s. 464 (2. díl)	„Tou dobou už jsme viděli všechno, co bylo... k vidění.“ s. 920

Slovosled

*Nový encyklopedický slovník*⁸⁵ uvádí, že čeština se vyznačuje poměrně vysokou mírou slovosledné flexibility. Pokud však slovosled modifikujeme, nezbytně dojde také k významovým posunům ve větě, následkem čehož nemusí být adresát schopen obsahu věty správně porozumět. O relativně volném slovosledu tedy můžeme hovořit v tom slova smyslu, že „za týchž podmínek, při stejném významu může mít slovo nebo totéž sousloví různé místo, postavení ve větě.“⁸⁶ Český slovosled se řídí ustálenými pravidly a na jeho podobu má vliv především aktuální větné členění, činitel gramatický, rytmický a rozměrový. Pro každou českou větu existuje právě jedno uspořádání, které považujeme za její základní slovosled⁸⁷.

Základní slovosled češtiny patří k typu SVO (subjekt-verbum-objekt), jehož rysem je ve větách oznamovacích slovosled objektivní. Tzn. že jednotlivé větné komponenty jsou uspořádány tak, aby jednotky s nejnižší mírou výpovědní dynamičnosti (východisko) předcházely jednotkám s nejvyšší mírou výpovědní dynamičnosti (jádro). Opakem je poté slovosled subjektivní, kdy jádro předchází východisku.

Při podrobné analýze jsme zjistili, že větný slovosled se v jednotlivých překladech zásadně liší. V následující části se tedy budeme věnovat slovoslednému postavení jednotlivých větných složek.

Atribut kongruentní

Atribut je specifický větný člen, který sám o sobě není konstitutivním komponentem větné struktury. Jeho dominujícím členem je substantivum, proto patří do tzv. nominální skupiny, a jako její člen se stává součástí větné struktury. Z hlediska morfosyntaxe rozlišujeme atribut kongruentní (shodný) a atribut nekongruentní (neshodný). Jak uvádí *Skladba češtiny*⁸⁸, přívlastek kongruentní přebírá některé z morfologických kategorií podstatného jména (rod,

---

⁸⁵ Ludmila Uhlířová (1), Ivona Kučerová (2) (2017): SLOVOSLED. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SLOVOSLED>

⁸⁶ TRÁVNÍČEK, František. *Mluvnice spisovné češtiny. Část 2, Skladba* [online]. Praha: Melantrich, 1949. s. 246. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:c13666f0-228c-11e2-8579-005056827e52?page=uuid:747072d934ce5c749aa157e5e044781d>

⁸⁷ Ludmila Uhlířová (1), Ivona Kučerová (2) (2017): SLOVOSLED. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/SLOVOSLED>

⁸⁸ GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998. s. 246-247

číslo, pád) a jeho vázanost na podstatné jméno ovlivňuje i jeho pozici ve větě. Nevětně vyjádřený přívlastek shodný stojí vždy u podstatného jména – před, nebo za ním. Atribut kongruentní, který není rozvitý (nebo je pouze slabě rozvitý), se zpravidla nachází před řídicím podstatným jménem (prepozice), v některých případech však může stát i za ním (např. Karel Čtvrtý). Toto pravidlo je však v překladu Hanušové porušeno a atribut kongruentní (vyjádřený jak zájmenem, tak přídavným jménem) se pravidelně nachází za podstatným jménem.

Tabulka č. 15: Slovosledné postavení atributu kongruentního

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Stanu-li se rekem vlastního žití svého...“ s. 3	„Stanu-li se hrdinou vlastního životopisu...“ s. 7	„Mám-li se stát hlavním hrdinou vlastního života...“
„Otec můj zavřel navždy oči...“ s. 4	„Oči mého nebohého otce se na tomto...“ s. 8	„Můj otec na tomto světě naposledy...“ s. 10
„...koupila si domek... na břehu mořském...“ s. 5	„...koupila si kdesi na břehu moře osamělý domek...“ s. 9	„...zakoupila vesnický domek... na odlehlém mořském pobřeží...“ s. 11

Postpozice přívlastku shodného v nejstarším z překladů je plně v souladu s dobovou kodifikací, je však evidentní, že v průběhu 1. poloviny 20. století došlo k slovosledným změnám a základní pozici atributu kongruentního se stala pozice před podstatným jménem. Již v překladu z roku 1950 je tato změna dobře patrná.

Adverbia

V aktuálním větném členění se adverbia mohou uplatnit dvěma způsoby – buď vytvářejí se slovesem komplexní celek, nebo fungují samostatně, čemuž také odpovídá jejich slovosled. Jak uvádí Uhlířová⁸⁹, adverbium se nejčastěji nachází v blízkosti slovesa – před, nebo za ním – a z tohoto důvodu se také jeho pozice označuje jako „orbitální“ vůči slovesu. Toto umístění však není zcela libovolné, v některých případech jeví adverbium umístěné za slovesem tendenci k větší výpovědní dynamičnosti než adverbium umístěné před ním. Pokud je adverbium

⁸⁹ UHLÍŘOVÁ, Ludmila.: Knížka o slovosledu. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987. 160 s. Malá jazyková knižnice; Sv. 5. s. 74-76

zároveň rématem vedlejší věty, může stát také na jejím konci. Pozice před slovesem je však daleko častější a považuje se za základní. Umístěním příslovce za sloveso může navíc dojít ke vzniku nepravé větné dvojice pokud po něm následuje adjektivum, případně další příslovce (srovnejme např. *Učitel žákovi vysvětlil málo komplikovanou úlohu.* a *Učitel žákovi málo vysvětlil komplikovanou úlohu.*). Rovněž také existují adverbia s oslabeným kvalifikačním významem (např. *prostě se o tom nezmínil*), která vyjadřují postoj mluvčího k obsahu promluvy. V překladu Hanušové jsme opakovaně narazili na adverbia, jejichž umístění ve větě se nám jeví jako příznakové, tj. byla přesunuta z pozice před slovesem do pozice za ním. Příklady dokládáme v tabulce.

Tabulka č. 16: Slovosledné postavení adverbii

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Abyste nezapomněl nikdy na mě.“ s. 50	„Že na mne nesmíte nikdy zapomenout.“ s. 70	„Že na mě nikdá nesmíte zapomenout.“ s. 71
"Zapomněl jsem skoro již, že máme ve světě..." s. 242	„Skoro jsem už zapomněl, že je na světě..." s. 352	„Skoro jsem zapomněl, že na světě..." s. 348
„Ani kapky mléka nedostanete zítra.“ s. 301	„Zítra nedostanete ani kapku mléka.“ s. 438	„Zejtra nebude ani kapka mlíka.“ S. 432

Enklitika

Také pozice enklitik (neboli příklonek) ve větě se postupem času měnila. Pro rodilého mluvčího nepředstavuje správné umístění příklonky do věty problém, pro cizince to však může být velmi obtížné. Příklonky totiž díky své zvukové kvalitě mění svou pozici ve větě poměrně snadno. V *Knižce o slovosledu*⁹⁰ jsou příklonky definovány jako jednoslabičná slova bez vlastního přízvuku, a proto tvoří s předchozím přízvučným slovem jeden přízvukový a rytmičtý celek. Z tohoto důvodu nemohou stát na začátku věty, jejich základní polohou je poloha postiniciální, tzn. za prvním přízvučným úsekem věty. Jak ale upřesňuje Uhlířová, právě ono označení „první přízvučný úsek“ bývá problematické, protože oním úsekem může být jak

⁹⁰ UHLÍŘOVÁ, Ludmila.: *Knižka o slovosledu*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987. 160 s. Malá jazyková knižnice; Sv. 5. s. 82-83

holý, tak rozvitý větný člen (po nichž může následovat vsuvka), vedlejší věta, nebo dokonce spojka. Zejména v uměleckých textech a poezii pak příklonky můžeme najít i mimo tuto základní pozici, stejně jako v mluveném projevu. Pokud se příklonka vztahuje ke slovesu v infinitivu, její pozice je rovněž variabilnější. Tradičně stojí příklonky před přísudkovým slovesem, v nejstarším překladu se však setkáme i s jeho postpozicí, která působí z dnešního hlediska archaicky.

Tabulka č. 17: Slovosledné postavení enklitik

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Takto zásobeni kráčeli jsme dále...“ s. 60	„Když jsme nakoupili, putovali jsme...“ s. 85	„Jakmile jsme pořídili tyto zásoby, prošli jsme...“ s. 85
„...když můj vstup vytrhl ji z myšlenek.“ s. 151	„Můj příchod ji vyrušil z přemýšlení.“ s. 221	„...dokud ji můj příchod nevytrhl z úvah.“ s. 218
„Pan Micawber jevil se jako pravzor klidné rozkoše...“ s. 200	„Pan Micawber vypadal jako vtělená spokojenost...“ s. 291	„Pan Micawber byl hotovým ztělesněním klidného potěšení...“ s. 286

Predikátory

Pojmem predikát je ve *Skladbě češtiny*⁹¹ označován za „...větně konstitutivní syntaktickou pozici, v níž je výraz, kterým se o někom / o něčem něco říká, tj. jímž se přisuzuje někomu / něčemu nějaká vlastnost..., stav..., změna... nebo činnost..., popř. se zároveň signalizuje vztah někoho / něčeho k někomu / něčemu..., a který umožňuje tyto příznaky / vztahy aktualizovat, tj. časově orientovat vzhledem k momentu promluvy a modálně charakterizovat z hlediska způsobu jejich platnosti...“⁹² Jak uvádí *Nový encyklopedický slovník*⁹³, predikát je nejčastěji vyjádřen slovesem ve tvaru určitém (verbum finitum), přičemž konkrétní podobu predikátu vyjádřeného pomocí lexikálních jednotek, schopnou fungovat jako větotvorný, aktualizací element, označujeme pojmem predikátor. Zpravidla rozlišujeme predikátory slovesné (např. *Jana píše.*) a slovesně-jmenné (tj. verbonominální, např. *Jana je veselá.*)

Po provedení analýzy jsme došli k závěru, že Hanušová volí verbonominální predikátory mnohem častěji než predikátory slovesné, jimž je naopak dána přednost v překladu Diestlerové. Velmi často mají v překladu Hanušové (a místy také v překladu Šnajdrové s Tetourovou) slovesně-jmenné predikátory podobu spony (*být*) a jmenného tvaru adjektiva (*zdráv, živ...*). Pokud je verbonominální predikátor zachován, jmenné tvary adjektiv jsou povětšinou nahrazeny tvarem složeným (*živý, zdravý*).

Tabulka č. 18: Nahrazování verbonominálních predikátorů

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„...zda proroctví ono bylo pravdivo...“ s. 3	„...do jaké míry byla ona předpověď potvrzena či vyvrácena.“ s. 7	„...zda byla pravdivá, či lživá.“ s. 9
„...jméno, které...hluboce bylo vryto...“ s. 64	„...vyřezával své jméno do dveří hluboko...“ s. 91 (1. díl)	„...který své jméno vyřezával velice často a důkladně...“ s. 90

⁹¹ GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998, s. 210.

⁹² Ibid.

⁹³ Petr Karlík (2017): PŘÍSUDEK. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PŘÍSUDEK>

„Paní Micawberová byla umdlena...“ s. 196	„Paní Micawberová žasla, ale měla radost...“ s. 287 (1. díl)	„Paní Micawberová užasla, že mě vidí...“ s. 281
---	--	---

Kromě verbonominálních predikátorů se jmennými tvary přídavných jmen jsme rovněž měli možnost v překladu Hanušové zaznamenat poměrně vysokou frekvenci užívání slovesných predikátorů v opisném pasivu. V obou novějších překladech se mnohem častěji setkáme se slovesnými predikátory s tvarem slovesa v rodě činném.

Tabulka č. 19: Slovesné predikátory v opisném pasivu

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
Jest dokázáno, že paní ta nikdy neutonula...“ s. 4	„Skutečností... je, že se ona stařenka neutopila...“ s. 8	„Skutečností... zůstává, že se opravdu nikdy neutopila...“ s. 10
„... a přece mi bylo vždy poroučeno...“ s. 64	„...kdy jsem měl nařízeno se procházet po dvoře...“ s. 91 (1. díl)	„...kdy jsem měl za úkol se na dvorku procházet...“ s. 90
„...aby... přílišné teplo z pokoje vyvětráno bylo...“ s. 194	„...aby se do dusného pokoje dostalo aspoň trochu vzduchu...“ s. 284 (1. díl)	„...aby teplá místnost trochu větrala...“ s. 278

Vzhledem k příkladům uvedeným v tabulce výše považujeme za vhodné zmínit, že pokud je v nejstarším z překladů použit tvar slovesa *být* ve 3. osobě přít. času, mnohdy má podobu *jest*, která se již v obou novějších překladech nevyskytuje (např. *jest udatný*, s. 110.). Zároveň si všímáme, že Hanušová ze slovesných predikátorů (nejčastěji právě z těch v opisném pasivu) místy vypouští sloveso *být*. Jedná se zejména o tvary 3. osoby minulého času, tedy tvary *byl*, *byla*, *bylo*.

Tabulka č. 20: Výpustky slovesa být z predikátorů

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Jak již praveno, seděla máti...“ s. 5	„Maminka tedy, jak říkám, seděla...“ s. 10 (1. díl)	„Seděla tedy onoho jasného větrného...“ s.12
„Při jedné příležitosti, když vykonána právě nějaká exekuce...“ s. 122	„Jednou, právě když u nich byla provedena exekuce...“ s. 177 (1. díl)	„Při jedné příležitosti... co byla podána žádost o exekuci...“ s.175
„Ať tomu jakkoliv, najednou se všichni zdvihli...“ s. 366	„Zároveň se společnost zvedla od hodování...“ s. 49 (2. díl)	„Ovšem tou dobou už se společnost rozcházela...“ s. 519

Dále pozorujeme, že Hanušová ve svém překladu až nadužívá kondicionálu minulého. Ten „...vyjadřuje především děj nereálný (tj. podmíněný, možný, předstíraný, představovaný, zdánlivý, fiktivní apod.), který se v minulosti neuskutečnil.“⁹⁴ Tvary kondicionálu minulého jsou tvořeny pomocí 1-ového participia, 1-ového participia slovesa být a gramatického auxiliáru *by* (např. *byl bych spal*), jejich součástí však může být také 1-ové participium slovesa *bývat* (tvary *byl bych býval spal* nebo *býval bych spal*). V současné češtině je však používání kondicionálu minulého na ústupu, dle údajů *Nového encyklopedického slovníku*⁹⁵ dnes kondicionál minulý představuje pouze 2 % z celkového počtu kondicionálů doložených v korpusu. Zejména nejnovější z překladů tyto údaje potvrzuje, Šnajdrová s Tetourovou používají kondicionál minulý poměrně pravidelně, Diestlerová ho již nepoužívá téměř vůbec.

Tabulka č. 21: Ústup kondicionálu minulého

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„...byl bych se mohl pro celý život napravit...“ s. 39	„...abych byl vyléčen pro život...“ s. 56 (1. díl)	„...mohl jsem být po celý svůj život lepším člověkem...“ s. 56

⁹⁴ KARLÍK, Petr.: *K významu kondicionálu minulého*. Slovo a slovesnost [online]. 1983. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2864>

⁹⁵ Petr Karlík (2017): KONDICIONÁL. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/KONDICIONÁL>

„... byl bych býval naprosto nešťasten, kdybych nebyl měl své... přátele...“ s. 115	„... kdyby nebylo bývalo starých knih, byl bych si snad i zoufal.“ s. 168 (1. díl)	„... a nepochybně bych propadl zoufalé sklíčenosti, nebýt... knížek.“ s. 165
„Kdybych to nebyl již po cestě uhodl, byl bych si toho býval vědom ihned...“ s. 416	„I kdybych to nebyl vytušil na cestě do kavárny, musilo mi být okamžitě jasno...“ s. 120 (2. díl)	„Kdybych to neuhodl už cestou do kavárny, byla by mi věc naprosto jasná ve chvíli...“ s. 587

Na závěr kapitoly bychom rádi zmínili, že v nejstarším překladu, který byl pořízen v roce 1903, se (spíše výjimečně) objevují také tvary předminulého času, tzv. plusquamperfekta, který se dnes již téměř nepoužívá a je považován za archaický. Jak uvádí *Nový encyklopedický slovník*⁹⁶, plusquamperfektum vyjadřuje předčasnost v minulosti a je tvořeno tvary minulého času slovesa být (*byl jsem, byla jsem, byli jsme* atd.) a 1-ovým participiem (příčestí minulé). Výsledný tvar tedy vypadá např. takto: *byl jsem volal, byla dokázala, byli jste přišli* ad. Tyto tvary již nejsou součástí překladů Šnajdrové s Tetourovou ani Diestlerové.

Tabulka č. 22: Plusquamperfektum

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Když si byli... přátelsky stiskli ruku...“ s. 160	„Když mu stiskla srdečně ruku...“ s. 234 (1. díl)	„Poté co mu srdečně potřásla pravicí...“ s. 231
„...připomínaje si hrůzu, kterou byly kdysi ve mně vzbuzovaly.“ s. 232	„...připomínal jsem si pocity, jež ve mně obrázky vzbuzovaly...“ s. 338 (1. díl)	„...a vybavoval si pocity, které ve mně kdysi budily...“ s. 335

⁹⁶ František Štícha (2017): PLUSQUAMPERFEKTUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/PLUSQUAMPERFEKTUM>

Nominalizované konstrukce

Eva Macháčková⁹⁷ hovoří ve svém článku *K jednotlivým typům transformací v češtině* o nominalizovaných konstrukcích v souvislosti s tzv. transformačními procesy. Pokládá je za výsledek konkrétního typu transformace, tj. začleňování jedné propozice do druhé. Vychází z předpokladu, že jedna z propozic je považována za základovou a je realizována větně, kdežto druhá propozice může být realizována buď větně (vedlejší větou), nebo např. pomocí deverbativního substantiva, přechodníku aj. – tedy pomocí nominalizovaných konstrukcí. Podstatou nominalizace jako takové je nahrazení věty se slovesem ve tvaru určitém (verba finita) „...syntaktickou skupinou, jejímž jádrem je některý z tvarů tvořených od téhož slovesa, který zachovává některé morfosyntaktické vlastnosti slovesa, ale postrádá finitní morfologii a získává morfologii jinou...“⁹⁸ V následující části se budeme věnovat některým konkrétním typům nominalizovaných konstrukcí, které jsou zvláště v nejnovějším překladu aktivně nahrazovány.

Přechodníky

Jednou z nominalizovaných konstrukcí, které jsou nedílnou součástí překladu Hanušové, jsou přechodníky (transgresivy). Jak je uvedeno na stránkách *Internetové jazykové příručky*⁹⁹, tyto neurčité slovesné tvary slouží k tzv. kondenzaci obsahu věty, tedy k jejímu zhuštění, a použít je můžeme pouze v případě, že je podmět použitý ve větě totožný jak pro hlavní děj (či stav), tak pro průvodní děj (či stav) – např. *Jana hleděla z okna a usmívala se* → *Jana hleděla z okna **usmívajíc se***. Tradičně rozlišujeme přechodník přítomný tvořený od sloves nedokonavých, který slouží k vyjádření současnosti dvou dějů, a přechodník minulý tvořený od dokonavých sloves, který je schopen vyjádřit předčasnost jednoho děje před druhým (nejčastěji v minulosti). Dodáváme však, že přechodník přítomný lze utvořit také od sloves dokonavých (tzv. přechodník budoucí), a to v případě potřeby vyjádření předčasnosti v budoucnosti. Tento typ přechodníku se však nepoužívá je považován za zaniklý.

---

⁹⁷ MACHÁČKOVÁ, Eva.: *K jednotlivým typům transformací v češtině*. Slovo a slovesnost [online]. 1992. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3487>

⁹⁸ Petr Karlík (2017): NOMINALIZACE. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: <https://www.czechency.org/slovník/NOMINALIZACE>

⁹⁹ *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 8. 4. 2024. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=590>

Všechny přechodníkové konstrukce jsou dnes obecně pokládány za archaické a v současných písemnostech se s nimi setkáme velmi zřídka. Výjimku představuje snad jen jejich ustrnulá forma, např. *nehledě, počínaje / konče, chtě nechtě* ad., je však třeba zmínit, že tyto formy již nejsou považovány za neurčitý tvar slovesa – přechází k jiným slovním druhům (např. k adverbiím či částicím)¹⁰⁰. Jak jsme již zmínili výše, frekvence používání přechodníkových konstrukcí je v překladu Hanušové velmi vysoká, v překladu Šnajdrové s Tetourovou se vyskytují spíše výjimečně (např. *opsav*, s. 124, 2. díl) a v překladu Diestlerové již vůbec. Bývají nahrazovány vedlejší větou, substantivem, která nese podobný význam jako nahrazovaný přechodník, či jinak, případně jsou s ohledem na kontext úplně vypuštěny.

Tabulka č. 23: Úbytek přechodníkových konstrukcí

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„... zvolala a uskočivši ode mne běžela po úzké kládě...“ s. 31	„Odběhla ode mne a pustila se po hrbolaté kládě...“ s. 45 (1. díl)	„Rozběhla se ode mě pryč po neohoblovaných prknech...“ s. 45
„dala mi... dosti hubiček, řkouc, že je jejím úmyslem...“ s. 207	„... mi teta ušetřila... záplavu vřelých pocelů; řekla, že...“ s. 302 (1. díl)	„Na rozloučenou mi teta věnovala... spoustu polibků a připomněla, že...“ s. 297–298
„Stiskši rty... otevřela slečna Murdstoneová... zámek...“ s. 416	„Se rty zaťatými... slečna Murdstoneová zároveň s kabelkou otevřela i ústa...“ s. 121 (2. díl)	„Slečna Murdstoneová našpulila rty... a když kabelku otvírala...“ s. 588

Konstrukce s deverbálními adjektivy

Za deverbální (či deverbativní) adjektiva jsou dle *Nového encyklopedického slovníku*¹⁰¹ pokládána veškerá adjektiva, která vznikají transpozicí nebo mutací ze sloves a nabývají tak významu vlastnosti plynoucí z děje. Patří sem tedy a) adjektiva procesuální, b) adjektiva

¹⁰⁰ *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 8. 4. 2024. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=590>

¹⁰¹ Zdenka Rusínová (2017): DEVERBÁLNÍ ADJEKTIVUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/DEVERBÁLNÍ_ADJEKTIVUM

rezultativní, c) adjektiva vyjadřující vlastnost, která plyne z neaktuálnosti vykonávání děje, d) adjektiva účelová a e) adjektiva, která vyjadřují potenciální zasažení dějem. V následující části se zaměříme zejména na adjektiva procesuální a rezultativní, ve zkoumaných překladech totiž často dochází k nahrazování konstrukcí, které obsahují právě tato adjektiva.

Adjektiva procesuální jsou utvářena pomocí koncovky *-í* ze ženského tvaru přechodníku přítomného (např. *prosící, sedící*) a vyjadřují aktuální vykonávání děje. Adjektiva rezultativní „...vyjadřují vlastnost plynoucí buď ze zasažení dějem (pasivní), n. z vykonaného děje (aktivní)...“¹⁰². Adjektiva rezultativní pasivní jsou tvořena konverzí z přičestí trpného (dokonavého i nedokonavého) sloves, např. *napsaný*, kdežto adjektiva rezultativní aktivní tvoříme z ženského tvaru přechodníku minulého pomocí koncovky *-í*, např. *usedmuvší*. V případě, že jsou rezultativní adjektiva tvořena z infinitivního či minulého kmene subjektových sloves, přibírají sufix *-l(y)*, např. *vyhaslý*.¹⁰³

Odlišné pojetí nabízí *Mluvnice češtiny (2)*¹⁰⁴, v níž jsou za deverbativní adjektiva považována pouze adjektiva typu *žádoucí, zarmoucený a ochrnutý*, všechny ostatní výrazy, které vyjadřují kongruenční kategorie, jsou z různých důvodů považovány za tzv. *adjektivalia*. Sem patří zpřídavnělé přechodníky (např. *přinesší*) a přičestí (např. *zpozdilý*). My však pro zjednodušení zachováváme v rámci naší práce pro všechny výše zmíněné výrazy pojem deverbální adjektiva. Konstrukce s deverbálními adjektivy bývají zejména v překladu Diestlerové nahrazovány větnými konstrukcemi, příklady uvádíme níže.

Tabulka č. 24: Úbytek konstrukcí s deverbálními adjektivy

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„...což obé jest... nevyhnutelným podílem... dětí, narodivších se v pátek, když...“ s. 3	„...podobné dary jsou... dány do vínku... novorozeňatům..., spatřivším světlo světa v... hodinách pátečních.“ s. 7 (1. díl)	„že obojí je nevyhnutelně souzeno... nebožátkům... jež se narodí v druhé půli páteční noci.“ s. 9

¹⁰² Zdenka Rusínová (2017): DEVERBÁLNÍ ADJEKTIVUM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/DEVERBÁLNÍ_ADJEKTIVUM

¹⁰³ Ibid.

¹⁰⁴ KOMÁREK, Miroslav. *Mluvnice češtiny*. (2), Tvarosloví. I. vydání. Praha: Academia, 1986. s. 69

<p>„Znám jej,“ pravil Starý Voják oddávající se prorockému zápasu s osudem...“ s. 210</p>	<p>„Já ho znám,“ řekla Stará vojna jakoby v záchvatu bolestného, ale klidného jasnozření...“ s. 307 (1. díl)</p>	<p>„Já ho znám,“ dodala a začala se ovívat vějířem v jakési poklidné prorocké agonii...“ s. 302</p>
<p>„Když jsem vám objasňoval změněné poměry svoje, pane...“ s. 419</p>	<p>„Naše... vztahy... začaly dřív, než jsem vám, pane, vysvětloval své změněné majetkové poměry... s. 124 (2. díl)</p>	<p>„Když jsem vám vysvětloval, nakolik se moje situace změnila...“ s. 591</p>

Srovnání češtiny a angličtiny z hlediska jazykové typologie

Každý jazykový systém má svůj inventář jazykových prostředků, mezi kterými existují určité vztahy. V případě přirozených jazyků se jedná o značně složité systémy, které se skládají z několika strukturovaných subsystémů. Gramatiky jednotlivých jazyků se od sebe přirozeně liší, zároveň si však můžeme všimnout také určitých podobností mezi nimi. Těmito podobnostmi a odlišnostmi se zabývá tzv. jazyková typologie (chápaná v užším slova smyslu)¹⁰⁵.

Pravděpodobně nejznámějším českým lingvistou, který se typologií jazyků podrobně zabýval, byl Vladimír Skalička¹⁰⁶, který rozlišil pět jazykových typů, tj. typ aglutinační, izolační (analytický), flexivní, introflexivní a polysyntetický. Skalička vnímá typ jazyka jako: „ideální extrém (konstrukt) sestávající z navzájem si příznivých vlastností, který není v plné míře uskutečněn v žádném jazyku.“¹⁰⁷ V každém jazyce jsou tedy nakombinovány vlastnosti různých typů. Je zjevné, že předmětem našeho zájmu bude především čeština (jakožto jazyk všech tří námi analyzovaných překladů) a angličtina (jakožto jazyk originálu). Pokládáme za vhodné v následující části oba jazyky zběžně porovnat z hlediska jazykové typologie, než přistoupíme k popisu jednotlivých lexikálních, morfologických a syntaktických anglicismů.

Základní charakteristika češtiny z hlediska jazykové typologie

Jedním z typických rysů, kterým se vyznačuje morfologie českého jazyka, je přítomnost koncovky, v níž se kumulují gramatické funkce (např. koncovka *-á* v adjektivu *zlá* značí, že se jedná o tvar adjektiva v nominativu singuláru feminina). Jedná se o jeden z hlavních znaků flexivního jazykového typu, který v češtině převládá, angličtina koncovkami nedisponuje. Koncovku má každé autosémantické slovo právě jednu, a to i v případě, kdy formálně vyjádřena není – např. ve slově *žen* (genitiv plurálu). Tehdy hovoříme o tzv. nulové koncovce. Koncovka dále umožňuje mluvčímu přiřadit slovo ke slovnímu druhu a určit jeho gramatické kategorie, jako je např. rod. Právě rozlišování tří rodů a široce rozvinutý systém deklinací a konjugací je dalším rysem charakteristickým pro flexivní typ jazyka.

---

¹⁰⁵ SGALL, Petr.: *Typy jazyků a jejich základní vlastnosti*. Slovo a slovesnost [online]. 1993. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3546>

¹⁰⁶ SKALIČKA, Vladimír. *Typ češtiny*. Slovanské jazykovědné příručky, svazek 4. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951.

¹⁰⁷ SGALL, Petr.: *Typy jazyků a jejich základní vlastnosti*. Slovo a slovesnost [online]. 1993. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3546>

Čeština má poměrně volný slovosled, jak ale uvádí ve svém článku Petr Sgall¹⁰⁸, nejedná se o slovosled zcela libovolný. Postavení slov ve větě je ovlivněno aktuálním větným členěním a výpovědní dynamikou, jednotka s nejvyšší mírou výpovědní dynamičnosti (tj. vlastní réma) stojí zpravidla na konci věty¹⁰⁹. Na rozdíl od angličtiny není v češtině slovosled prostředkem pro vyjádření syntaktické funkce větných členů, „...nýbrž funguje v první řadě jako výrazový prostředek aktuálního členění, má schopnost vyjádřit různé významové odstíny, důraz a postoje mluvčího.¹¹⁰“ Díky silné kongruenci mezi substantivy a adjektivy můžeme z věty rovněž vypustit podmět – to v případě angličtiny možné není, zde musí být podmět vždy vyjádřen.

Slovotvorbou je čeština blízká zejména typu aglutinačnímu, a to díky široké škále předpon a slovotvorných přípon (např. při tvorbě vidů: *vidím – uvidím, skočit – skákat*, při odvozování sloves od sloves: *dát – vydat – prodat* ad.). Oproti tomu kompozita můžeme považovat za znak polysynteze (např. *černobilý, maloměsto*). Tento způsob slovotvorby však v češtině nepřevládá. Za prvky typu introflexivního, který bývá někdy rovněž řazen pod typ flexivní, pokládá Skalička slova, ve kterých dochází k vnitřním alternacím: *vlci – vlky, hadi – hady, dcery – dceři* atd. Typu izolačnímu se naopak čeština blíží tvary sloves jako *jsem nesen, nesl bych* či *byl bych nesl*, kde je čas (či způsob) vyjádřen izolačně, tj. vlastním slovem¹¹¹.

Základní charakteristika angličtiny z hlediska jazykové typologie

Jak jsme již zmínili v předchozí kapitole, prakticky v každém jazyce je možné najít rysy všech jazykových typů a nejinak je tomu i v případě angličtiny. Převládajícím typem je však dle Skaličky¹¹² typ izolační (analytický), stejně jako je tomu např. ve francouzštině nebo němčině. Jedním z charakteristických rysů tohoto typu jsou neměnné tvary substantiv. To, co je čeština schopna vyjádřit koncovkou, musí být v případě anglického jazyka vyjádřeno jinak – např. slovosledem či předložkou. Podstatné jméno samotné však zůstává nedotčené. Neměnná

---

¹⁰⁸ SGALL, Petr.: *Typy jazyků a jejich základní vlastnosti*. Slovo a slovesnost [online]. 1993. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3546>

¹⁰⁹ Ludmila Uhlířová, Aleš Svoboda (2017): FUNKČNÍ PERSPEKTIVA VĚTNÁ. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/FUNKČNÍ_PERSPEKTIVA_VĚTNÁ

¹¹⁰ Ludmila Uhlířová (2017): SLOVOSLEDNÝ TYP. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), *CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny*. Online. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/SLOVOSLEDNÝ_TYP

¹¹¹ SKALIČKA, Vladimír. *Typ češtiny*. Slovanské jazykovědné příručky, svazek 4. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951. s. 14–93

¹¹² Ibid.

je také podoba adjektiv a často není možné bez kontextu určit, zda je konkrétní slovo substantivum, adjektivum nebo verbum. Stírají se tak rozdíly mezi slovními druhy, např. podstatné jméno *love* (láska) může také fungovat jako sloveso *milovat*.

Angličtina je mimo jiné typická širokým registrem synsémantik (předložky, spojky, členy...), běžně se tedy setkáme s používáním vedlejších vět. Syntaktické vztahy slov jsou vyjádřeny pomocí pevného slovosledu a i malá odchylka může vést k sestavení gramaticky nesprávné věty. Anglický slovosled se vždy řídí vzorcem S-V-O, tj. subject – verbe – object neboli subjekt – predikát – objekt, pořadí musí být dodrženo. Pokud chce překladatel na některý větný člen upozornit, musí k tomu použít jiných prostředků, než jakým je změna slovosledu. Zároveň musí být ve větě vždy obsazena pozice subjektu, nelze jej ponechat nevyjádřený. Např. českému „*Prší.*“ odpovídá anglický ekvivalent '*It is raining.*' (it = subjekt).

Anglická slova jsou nezdědka tvořena pouze jedním morfémem, což můžeme považovat za důsledek málo rozvinuté flexe, a jak uvádí ve své diplomové práci Tereza Zavadilová, angličtina také: “táhne k používání množství samostatných slov a k analytickým formám sloves (struktury typu „has been going“).“¹¹³

---

¹¹³ ZAVADILOVÁ, Tereza. *Překlad odborného textu s komentářem (Metonymy in word-formation - Janda, Laura A.)* Online. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Faculty of Arts. 2016. Dostupné z: <https://theses.cz/id/tieh6u/>. [cit. 2024-04-20]. s. 21

Anglicismy a jejich adaptace

Pojmem anglicismus (chápaným v širším slova smyslu) označujeme „...prvky všech jazykových rovin a na všech stupních adaptace...“¹¹⁴, v užším slova smyslu jsou tak označována pouze slova přejatá z angličtiny (lexikální prostředky). Byť sahají kontakty anglofonních zemí s českými zeměmi až do středověku, „...většina anglicismů se u nás rozšířila... až v průběhu 20. století. Výrazněji se vliv angličtiny začal projevovat po 1. světové válce, značně byl oslaben po r. 1948, ale už v 60. letech začal znovu sílit.“¹¹⁵ Jak uvádí Ivana Bozděchová¹¹⁶, skutečný rozkvět u nás zažívá angličtina po roce 1989, kdy přítomnost anglicismů v českém jazyce dokládá změny v oblasti společenského života, např. orientaci na západní kulturu, ekonomiku, politiku ad. Zároveň je patrná také snaha odstranit klišé související s minulým režimem. Rozvíjí se překladatelství anglo-americké beletrie, ruší se cenzura a dochází také ke sjednocování odborné terminologie.

Je evidentní, že při přejímání anglických slov (tedy i k jejich počešťování) dochází k jejich formální adaptaci, a to zejména k pravopisné a zvukové adaptaci (např. *radar*, anglicky [ˈæɪ.dɑː(ɹ)], česky [radar]), k morfologické adaptaci, která se týká zejména substantiv a adjektiv a jejich zařazení do české skloňovací soustavy (např. nom. *software* – gen. *softwaru*), a slovtvorné adaptaci (např. adaptace anglických sloves pomocí derivace za použití sufixu *-ova(t)*: (*to*) *log in* → (*za*)*logovat se*). Nejčastěji se s anglicismy setkáme v odborném (či poloprofesionálním) a slangovém vyjadřování a v oblasti publicistiky, neznamená to však, že nejsou součástí beletrie. V následující části se proto budeme věnovat vybraným lexikálním anglicismům, s nimiž jsme se v rámci námi analyzovaných překladů setkali.

Lexikální anglicismy v analyzovaných překladech

Jak jsme zmínili výše, forma cizích slov se při jejich přejímání adaptuje a vyjasňuje se i jejich funkčnost. Jak uvádí Bozděchová¹¹⁷, ustálení anglicismů v českém lexiku souvisí také s jejich stylovou platností, např. odborné termíny jsou přejímány víceméně bez výjimek (*gender-studies*), kdežto pro mnoho dalších anglicismů existuje v češtině konkurenceschopný

---

¹¹⁴ Ivana Bozděchová (2017): ANGLICISMY V ČESKÉM LEXIKU. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Online. Dostupné z: https://www.czechency.org/slovník/ANGLICISMY_V_ČESKÉM_LEXIKU

¹¹⁵ *Český jazyk na přelomu tisíciletí*. Praha: Academia, 1997. 271–276

¹¹⁶ Ibid.

¹¹⁷ Ibid.

ekvivalent (např. *cash – hotovost*). V dnešní době je pozornost věnována spíše počestřování nových anglicismů, které postupně zaujímají místo v českém lexiku (např. *brunch, fail* ad.), a starší, již adaptované anglicismy, bývají často opomíjeny. Přesto se v překladech klasické anglické beletrie setkáme především s těmito již adaptovanými anglicismy, kterým věnujeme následující část.

Anglicismy popisující anglické reálie

Pojmem reálie bývají označovány „...věcné poznatky, údaje, informace charakteristické pro obraz urč. doby, kulturní n. zeměpisné prostředí, životní styl ap., zvl. poznatky o životě a kultuře urč. národa“¹¹⁸ Může se tedy jednat o názvy institucí, oblečení, tradičních jídel, předmětů ad., jejichž formální adaptace může dle Obdržálka¹¹⁹ vypadat následovně: a) převzata je pravopisná podoba anglicismu i jeho výslovnost (např. *laser*), b) pravopisná forma anglicismu je zachována, mění se však jeho výslovnost, která je počestřena (např. *rum*), c) pravopisná forma je přejata na základě chybné výslovnosti (např. *volejbal*), d) dojde pouze k přepisu výslovnosti (např. *displej*), e) překladatel slovo přeloží (např. *computer* → *počítač*), f) původní slovo je nahrazeno jiným slovem (se stejným či podobným významem).

Vzhledem k tomu, že angličtina funguje jako tzv. *lingua franca*, tedy jazyk, který je využíván většinou světové populace a který významným způsobem ovlivňuje soudobou společnost, se větší část z níže uvedených anglicismů popisujících anglické reálie aktivně používá i v současné češtině a jejich význam je všeobecně známý, uvádíme zde však také několik anglicismů, jejichž význam je těsně spjatý s kulturou země a v češtině pro ně neexistuje ekvivalentní výraz – jsou tedy často nahrazovány slovy, která mají podobný význam. Níže uvádíme vzorek deseti anglicismů označujících anglické reálie vyskytujících se v různém zastoupení v námi analyzovaných překladech. Jejich původ a význam byl ověřen ve *Slovníku spisovného jazyka českého*¹²⁰, příp. v *Českém etymologickém slovníku*¹²¹.

---

¹¹⁸ *Internetová jazyková příručka* [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i. Cit. 11. 4. 2024., Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=re%C3%A1lie>

¹¹⁹ OBDRŽÁLEK, Jan.: *O fyzikální terminologii*. Naše řeč [online]. 1995. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7246>

¹²⁰ *Slovník spisovného jazyka českého*. Online. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

¹²¹ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 2., nezměn. vyd. Voznice: Leda, 2012.

puđink, puđing (dř. téř puđding) -u m., ang. pudding

SSJČ:

1. studený pokrm ze řkrobové moučky (s něř. přichutí) zavařeně v mléce
2. lehký pokrm vařený (ve formě) ve vodní lázni: řunkový, řpenátový p.; tvarohový p.;

Slovo pudding je v překladech používáno pouze ve významu ř. 2, ve všech nalezených případech označuje dezert podávaný po jídle (připravený na sladko). Dodáváme, ře do britských puddingů může být přidána také hladká mouka a mohou být tudíž i pečené. Vzhledem k tomu, ře výraz označuje tradiční místní pokrm, se kterým se v České republice běžně nesetkáme, Hanušová i řnajdrová s Tetourovou zachovávají formu *puđding*, Diestlerová však s ohledem na kontext vhodně zvolila slovo s podobným významem (*bublanina*).

originál: ‘It’s a pudding,“ I made answer.’ s. 62

Hanuřová	řnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„To je pudding,“ zněla má odpověď.“ s. 56	„To je pudding,“ odpověďěl jsem.“ s. 79 (1. díl)	„Bublanina,“ odpověďěl jsem.“ s. 78

yard, -u m., ang. yard (v textu jako adj. **yardová**)

SSJČ: angl. délková míra (0,914 m)

Anglicismus *yard* (zde spojení *míra yardová*) označuje britskou délkovou jednotku (cca 91 cm). Musíme však konstatovat, ře jedinou překladatelkou, která dobře přelořila spojení, v němž se slovo *yard* vyskytuje, tedy ‘...*the little house with a thatched roof, where the yard-measure lived...*’, je Diestlerová. S ohledem na kontext, kdy malý David pozoruje Peggotku u řití, je pravděpodobné, ře pojmem *yard-measure* označuje Dickens krejřovský metr s yardovou mírou, který byl ulořen v malém domečku. Označení *míra yardová* a *její míry* považujeme za lehce zavádějící.

originál: ‘...a thatched roof, where the yard-measure lived;...’ s. 19

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„...chaloupku slamou krytou, v níž byla míra yardová...“ s. 15	„...domeček s doškovou střechou, v němž bydlí její míry...“ s. 24 (1. díl)	„...domeček s doškovou střechou, v němž bydlelo skládací krejčovské měřítko...“ s. 25

flanel, -u m., ang. flannel

SSJČ: druh teplé a měkké látky s oboustranným vlasem

Původ slova *flanel* není přesně znám, předpokládá se však, že bylo do češtiny přejato z angličtiny přes francouzštinu či němčinu, protože tkanina velmi podobná flanelu se používala již v 16. století ve Walesu, který je součástí Velké Británie¹²². Odtud se název pravděpodobně dostal do francouzštiny (*flanelle*) a do němčiny (*Flanell*), poté byl přejat do češtiny, stal součástí českého lexika a i dnes se běžně používá (např. *flanelová košile*)

originál: ‘He must have a piece of flannel in his house this winter...’ s. 594–595

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Musíme mu na zimu dát do domku kousek flanelu...“ s. 532	„Musíme mu dát letos do jeho boudy na zem kousek flanelu...“ s. 290–291 (2. díl)	„Musí mít přes zimu v domě pořádný kousek teplého flanelu...“ s. 750

konstábl, -a m., ang. constable

SSJČ: anglický policista

Výraz *konstábl*, který označuje příslušníka anglické policie, je použitý pouze v překladu Diestlerové, Šnajdrová s Tetourovou zvolili adekvátní označení *strážník*, Hanušová původní výraz *emissary of the police* přeložila nepřesně jako *soudního sluhu*. Výrazem *emissary* sice můžeme označit člověka, který přináší nějakou zprávu, *of the police* (= policejní, od policie)

¹²² Wikipedia contributors. "Flannel." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia, 8 Dec. 2020. Web. 24 Apr. 2024. Online. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Flannel?oldid=993005895>

však výraz specifikuje a ukazuje na příslušníka policejního sboru. Dnes výrazem *konstábl* označujeme některé z vojenských či policejních hodností v USA či Velké Británii.

originál: ‘...I ran away myself, whenever I saw an emisary of the police approaching...’ s. 589

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Konečně jsem vždy již prchal vida přicházeti soudního sluhu...“ s. 526	„...že jsem utíkal z domu, kdykoliv jsem viděl, že jde strážník...“ s. 283 (2. díl)	„...kdykoli jsem spatřil, jak se k nám blíží konstábl...“ s. 742

penny, neskl. m., s., ang. penny

SSJČ: dvanáctina angl. šilinku; drobná mince představující tuto hodnotu

Nesklonný výraz *penny* označující drobnou britskou minci je používán zejména v překladu Hanušové, Šnajdrová s Tetourovou již používají synonymní výraz *pence* (-e, ž.), Diestlerová používá rovněž výraz *pence*, pouze na počátku 1. kapitoly použila výraz *penny* ve větě „...odmítl zaplatit... byť jen penny navíc.“ (s. 9).

originál: ‘...a nice little loaf of brown bread, which cost me threepence.’ s. 67

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„...bochníček černého chleba, který mě stál tři penny...“ s. 60	„...na svůdném bochníčku černého chleba za tři pence.“ s. 85 (1. díl)	„...úhledném bochníčku hnědého chleba, který mě přišel na tři pence.“ s. 85

lord, -a m., ang. lord

SSJČ: šlechtický titul, titul vysokých hodnostářů světských i církevních ve Velké Británii

Jak uvádí Rejzek¹²³, slovo lord označuje příslušníka anglické šlechty. Tento výraz původně pochází ze staroanglického *hlāfweard*, což doslova znamená *strážce chleba*

¹²³ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 2., nezměn. vyd. Voznice: Leda, 2012. s. 363

(*hlāf* = chléb, *-weard* = strážce). Dnes je tento výraz běžnou součástí českého lexika a ve všech třech překladech se objevuje v nezměněné podobě.

originál: ‘When the question was reffered to Lord...’ s. 320

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Když ta věc byla přednesena lordu...“ s. 281	„Když o té otázce referovali lordovi...“ s. 410 (1. díl)	„Když tu otázku předložili lordu...“ s. 403

cribbage (?), ang. cribbage

SSJČ: ?

Význam slova *cribbage* není uveden ani ve *Spisovném slovníku jazyka českého*¹²⁴, ani v Rejzkově *Českém etymologickém slovníku*¹²⁵ a bohužel nikde nenajdeme ani informace o skloňování tohoto jména (v této podobě jej považujeme za neskloňné). Diestlerová však uvádí na konci knihy v poznámkách, že *cribbage* je tradiční anglická karetní hra s poměrně komplikovanými pravidly. Podobný popis najdeme také v *Ottově slovníku naučném*¹²⁶. S výrazem *cribbage* pracují pouze Šnajdrová s Tetourovou a Diestlerová, Hanušová jej nahradila slovem *vrhcáby*, což je ovšem hra v kostky, překlad tedy považujeme za nepřesný.

originál: ‘Then Traddles and I played a game or two at cribbage...’

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„Pak jsme si zahráli s Traddlesem dvakrát neb třikrát vrhcáby...“ s. 489	„Poté jsme si s Traddlesem zahráli dvě partie cribbage.“ s. 229 (2. díl)	„Potom jsme si... zahráli pár partií cribbage...“ s. 691

¹²⁴ *Slovník spisovného jazyka českého*. Online. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

¹²⁵ REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. 2., nezměn. vyd. Voznice: Leda, 2012

¹²⁶ *Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 5, C-Čechůvky*. Praha: Paseka, 1997. s. 718

bušl, -u m., ang. bushel

SSJČ: dutá míra (přibližně 36 l)

Výraz bušl označuje starou objemovou a hmotností míru používanou zejména v zemědělství (vážení pšenice, kukuřice...), která objemově odpovídá přibližně 36 litrům¹²⁷. Hanušová používá výraz *korec*, který označuje starou dutou a plošnou míru (1 korec = přibližně 93 litrů), tyto dvě jednotky si tedy neodpovídají ani přibližně. Šnajdrová s Tetourovou zvolily označení *půl pytle*, které je nejméně přesné.

originál: ‘...I remember a double set of pigs’ trotters... half a bushel or so of apples...’ s. 126

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„...uštědřil vepřové nožičky... asi půl korce jablek...“ s. 111	„...mezi nimi byly dva páry vepřových nožiček... půl pytle či ještě víc jablek...“ s. 160 (1. díl)	„...se mezi nimi vyskytla sada prasečích nožiček... asi půl bušlu jablek...“ s. 159

kriket, -u m., ang. cricket

SSJČ: hra malým tvrdým míčem odbíjeným pálkou (oblíbená zvl. v anglosaském prostředí)

Kriket je kolektivní hra původem z Anglie – zde se začal hrát již na konci 16. století, o dvě století později se stal také národním sportem, celosvětově známým se však stal až v 19. a 20. století¹²⁸. Hanušová a Šnajdrová s Tetourovou zachovávají ve slově *cricket* cizí pravopis, kdežto Diestlerová volí již počestěnou variantu *kriket*.

originál: ‘He is the best cricketer...’ s. 124

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„On je nejlepším hráčem cricketu...“ s. 110	„Je nejlepší hráč kriketu...“ s. 159 (1. díl)	„A taky je hotový přeborník v kriketu.“ s. 157

¹²⁷ *Slovník spisovného jazyka českého*. Online. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?slovo=bu%C5%A1l>

¹²⁸ Wikipedia contributors. "Cricket." *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia. Online. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Cricket>

sendvič, -e m., ang. sandwich

SSJČ: anglický obložený chlebiček, dva plátky bílého chleba, mezi něž se vkládá maso, sýr, náplně ap.

Slovem *sendvič* označujeme druh pokrmu, který byl pravděpodobně pojmenován podle Johna Montagu, hraběte ze Sandwiche, který je pokládán za jeho původce a prvního konzumenta¹²⁹. Sendvič byl poprvé připraven v Anglii a stále je považován za jeden z tradičních anglických pokrmů, dnes je však tak rozšířený, že jej znají konzumenti po celém světě. Slovo *sendvič* je běžnou součástí českého lexika, počestěnou variantu slova *sandwich* však použila pouze Diestlerová, Šnajdrová s Tetourovou použily synonymní výraz *obložený chlebiček*, kdežto Hanušová se původnímu významu dost vzdálila a použila velmi obecný výraz *studený pokrm*.

originál: ‘...no festivity took place, beyond my having sandwiches and sherry...’ s. 330

Hanušová	Šnajdrová, Tetourová	Diestlerová
„...ledaže jsem...vystrojil hostinu se studenými pokrmy a vínem...“ s. 289	„Pohostil jsem... své kolegy několika obloženými chlebičky a lahví sherry.“ s. 422 (1. díl)	„... když pomínu tu skutečnost, že jsem... donesl... sendviče a sherry...“ s. 415

Všechny tři překlady samozřejmě obsahují mnoho dalších anglicismů, jako je *galon*, *brandy*, *sherry*, *rum*, *ponny*, *guinea* ad., vybraný vzorek však považujeme za dostačující – některé z výše uvedených výrazů jsou již plně počestěny a jsou součástí české skloňovací soustavy (*sendvič*), jiné zůstávají nesklonné a uchovávají si původní pravopis (*penny*). Překlady obsahují v malém množství také anglická kompozita (např. *gentleman*).

Frazeologie

Frazémy a idiomy definuje *Nový encyklopedický slovník* jako jedinečné ustálené „...kombinace minimálně dvou prvků, z nichž některý (popř. žádný) nefunguje stejným způsobem v žádné jiné kombinaci n. více kombinacích, resp. vyskytuje se v takové funkci

¹²⁹ *Wikipedie: Otevřená encyklopedie: Sendvič* [online]. c2024 [citováno 22. 04. 2024]. Dostupné z: <https://cs.wikipedia.org/w/index.php?title=Sendvi%C4%8D&oldid=23520214>

pouze ve výrazu jediném, popř. několika málo.¹³⁰ Termín *frazém* používáme v případě, že takovýto útvar analyzujeme formálně, o *idiomu* hovoříme, pokud se v rámci analýzy zaměříme na sémantickou stránku věci. Obecně však o frazému smýšlíme jako o ustálením slovním spojení, jehož význam není (nebo je jen z části) odvoditelný z významu jeho komponentů – jedná se tedy o nejrůznější přirovnání, pořekadla, přísloví ad.

Takováto slovní spojení jsou nedílnou součástí každého jazyka a do jisté míry reflektují způsob života a zvyklosti různých národností, jejich překlad je však mnohdy komplikovaný. Překladatel musí bezpodmínečně znát celkový význam cizojazyčného frazému, aby jej mohl nahradit adekvátním frazémem domácím, případně jiným vhodným ekvivalentem, nestačí znát význam jeho jednotlivých částí. Také v románu *David Copperfield* se hojně vyskytují frazémy, kterým věnujeme následující část. Vybrali jsme několik příkladů, abychom ukázali, jak těmito jednotkami ve svých textech jednotliví překladatelé pracují, jejich význam jsme ověřili v online verzi cambridgeského slovníku *Cambridge Dictionary*¹³¹ (CD) a online verzi oxfordského slovníku *Oxford English Dictionary*¹³² (OED).

Frazémy větné povahy:

1) **turn a deaf ear (to)**

originál: ‘Do you think I don’t know,’ said my aunt, **turning a deaf ear to** the sister...’

význam: ignorovat něčí výrok či požadavek (OED: refuse to listen or respond to a statement or request)

Frazém *turn a deaf ear (to somebody)*, doslova *nastavit někomu ucho, které neslyší* je jedním z poměrně známých anglických frazémů. Jeho význam je *vědomě někoho ignorovat, nereagovat na to, co říká, nebo požaduje*. Úryvek pochází z části, kdy Davidova teta Betsey hovoří s panem Murdstonem o Davidově osudu a okázale u toho ignoruje poznámky slečny Murdstoneové, která chod hovoru narušuje. V češtině mu odpovídají např. frazémy *nechat bez povšimnutí* či *nebrat v potaz*. Hanušová frazém přeložila pomocí přechodníku: „*Což myslíte, že nevím,*“ *pravila teta, neposlouchajíc poznámky její...*“, Šnajdrová s Tetourovou překládají

¹³⁰ František Čermák (2017): FRAZÉM A IDIOM. In: Petr Karlík, Marek Nekula, Jana Pleskalová (eds.), CzechEncy - Nový encyklopedický slovník češtiny. Online.

Dostupné: https://www.czechency.org/slovník/FRAZÉM_A_IDIOM

¹³¹ *Cambridge Dictionary*. Online. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/>

¹³² *Oxford English Dictionary*. Online. Dostupné z: <https://www.oed.com/>

následovně: „*Vy myslíte, že nevím,*“ řekla teta, jako by slečnu Murdstoneovou neslyšela...“ a Diestlerová jako: „*Vy si myslíte, že vás nemám přečteného...*“, pokračovala bez mrknutí oka *tetička...*“. Všechny čtyři překladatelky tedy frazém s ohledem na kontext nahradily adekvátním ekvivalentem.

2) **have half a mind to / have a good mind to do something**

originál: ‘I was going the way of my predecessor... and **had half a mind** to rush express to Dover and reveal all!’

význam: mít chuť něco udělat (CD: be very much inclined to do something)

Have half a mind to (či synonymní *have a good mind to do something*) je frazém, který mluvčí použije v případě, že chce nebo má nutkání něco udělat. Mezi ekvivalenty patří např. české *Mít sto chutí něco udělat*. Tento frazém se často používá v emočně vypjatých situacích (ve vzteku, nadšení apod.), např. *I had half a mind to write them a strongly worded letter.* – *Měl jsem sto chutí jim napsat ostře formulovaný dopis.* *Have a half mind* je zde součástí úryvku, kdy se mladý David Copperfield probouzí po prohýřené noci a doléhá na něj tíha vykonaných skutků. Při vzpomínce na své nevhodné chování jej přemáhá stud a nejraději by se vydal do Doveru, aby se doznal své tetě. Hanušová ve svém překladu použila větu „*Byl bych raději hned utekl do Doveru.*“, Šnajdrová s Tetourovou zvolily „*Tak, tak, že jsem se nerozběhl do Doveru a nevyzpovídal se tetičce.*“ a Diestlerová „*...a napůl jsem měl chuť vyrazit bez meškání do Doveru a ke všemu se doznat!*“ Významově tedy všechny výrazy odpovídají původnímu frazému.

3) **hold your tongue**

originál: ‘**YOU hold your tongue**, mother,’ he returned; ‘least said, soonest mended.’

význam: mlč, zmlkni, buď zticha (OED: keep silence, say nothing)

Frazému *hold your tongue*, který bychom mohli doslovně přeložit jako *zadrž svůj jazyk*, v češtině naprosto přesně odpovídá české *držet jazyk za zuby*, který také ve svém překladu zvolila Dora Hanušová i Petra Diestlerová. Tento frazém považuje oxfordský slovník za již zastarávající, dnešní uživatel angličtiny se spíše setká s frazémou, jako je např. *not another peep* (už ani slovo) či *keep quiet* (buď zticha). Jak jsme již zmínili, Hanušová při překladu příhodně využila právě frazém *držet jazyk za zuby* – „*Drž jazyk za zuby, matko...*“, kdežto Šnajdrová s Tetourovou zvolily variantu „*Nemluv, maminko...*“, která sice významově odpovídá spojení

hold your tongue, avšak s ohledem na kontext konstatujeme, že prostřednictvím této věty nebyla vyjádřena požadovaná míra expresivity, tj. Uriah Heep mluví se svou matkou v afektu a osopí se na ni. Z tohoto hlediska považujeme za mnohem vhodnější právě spojení *držet jazyk za zuby*, který použila také Diestlerová – „*Ty drž jazyk za zuby, matko...*“. Jako adekvátní se nám jeví také výrazy *mlčet, být zticha, zmlknout* apod.

4) **break down**

originál: ‘I... balanced it with Mr. Copperfield every night,’ cried my mother in another burst of distress, and **breaking down** again.’

význam: zhroutit se (CD: to be unable to control your feelings and start to cry)

Spojení *break down* má hned několik významů, z nichž je za primární pokládán význam *porouchat se* či *vypovědět službu* (např. *Our car broke down – Porouchalo se nám auto.*) Můžeme jej však použít také v přeneseném významu, pokud hovoříme o psychickém zdraví. S anglicismem *breakdown*, který v češtině funguje jako substantivum, se dnes běžně setkáme, a to zejména v rámci neformální komunikace – často v podobě *mít / zažívat mentální breakdown* (tj. *zhroutit se*). I v originále je zachován tento význam, s ohledem na kontext jej však dle našeho názoru není vhodné překládat přímo výrazem *zhroutit se* (považujeme jej za příliš expresivní). Dickens frazém opakovaně používá při popisu stavu paní Copperfieldové, která před porodem svého syna ztratila manžela. Pomoc jí přichází nabídnout sestra zesnulého pana Copperfielda, která však svým jednáním paní Copperfieldovou opakovaně rozruší. Ta se opakovaně zmítá v záchvatech pláče (*break down*) a omdlévá.

Všechny čtyři překladatelky zvolili citlivější vyjádření – Hanušová přeložila frazém následovně – „...*kdyby neštěstí jeho úmrtí*“ – *matka nemohla pro slzy více dopověděti.*“, Šnajdrová s Tetourovou poté jako – „...*nebýt...jeho smrti*...“ – *maminka zmlkla, protože znova nemohla mluvit pro nával lítosti.*“. Překlad Diestlerové považujeme z hlediska zachování adekvátní míry expresivity za nejzdařilejší – „...*jsme je večer co večer procházeli,*“ – *vypravila ze sebe matka v záchvatu žalu a nanovo se rozvzlykala.*“

Přirovnání:

1) **as good as gold**

originál: He was but a poor man himself, said Peggotty, but **as good as gold**...

význam: velmi hodný (OED: very good, excellent, well behaved, genuine)

S anglickým přirovnáním *good as gold* se setkáme poměrně běžně. V češtině mu odpovídá např. frazém *je to (hotový) anděl* (které se mimo jiné v originále vyskytuje taktéž, když David Copperfield hovoří o Agnes) či *má srdce ze zlata* – označujeme jím člověka s dobrým / ryzím srdcem. V angličtině se také používá, pokud hovoříme o vzorném chování (zejména u dětí). V originále je však výrazem *good as gold* označen pan Peggoty, který je sice chudý, ale má srdce ze zlata – je to hodný a obětavý člověk. Hanušová frazém přeložila doslovně, a to jako „*Sám jest prý zcela nemajetný, ale dobrý jako zlato...*“, stejně jako Šnajdrová s Tetourovou – „*On sám prý je... rovněž jen chudý člověk, ale dobrý jako zlato...*“ Takovýto překlad se nám bohužel jeví jako ne příliš vhodně zvolený, nejlépe frazém přeložila Diestlerová, která jej nahradila odpovídajícím českým frazémem *mít srdce ze zlata* – „*On je sice taky chudý, prohlásila Peggotka, ale srdce má ze zlata...*“

2) **as brave as a lion**

originál: ‘He’s **as brave as a lion**, and you can’t think how frank he is, Mr. Peggotty.’

význam: velmi statečný, odvážný (very brave, courageous¹³³)

Výrazem *as brave as a lion* označujeme někoho, kdo je velmi odvážný či nebojácny, v češtině mu odpovídá frazém *být statečný / odvážný jako lev*, což je zároveň také doslovný překlad tohoto anglického frazému. Výrazem *as brave as a lion* je v Dickensově románu označen James Steerforth, ke kterému David Copperfield po dlouhou dobu vzhlíží a považuje jej za blízkého přítele. Hanušová ve svém překladu zvolila český frazém *být udatný jako lev* – „*Jest udatný jako lev a nemohu ani říci, jak jest upřímný.*“, Šnajdrová s Tetourovou rovněž použily „*Je udatný jako lev. A přitom si... nedovedete ani představit, jak je upřímný.*“, kdežto Diestlerová zvolila variantu s adjektivem *odvážný* – „*Je odvážný jako lev a ani byste nevěřil, jak zpříma jedná...*“.

---

¹³³Yourdictionary. Online. Dostupné z: <https://www.yourdictionary.com/brave-as-a-lion>

3) **as light as a feather**

originál: 'It runs **as light as a feather**, and tracks as true as a mailcoach.'

význam: velmi lehký (OED: very light, lightweight)

Frazému *as light as a feather* odpovídá český frazém *lehký jako pírko*, označuje tedy něco či někoho velmi lehkého. V Dickensově románu je však význam tohoto spojení lehce posunutý, vztahuje se totiž k mobilitě v křesle na kolečkách, které používá starý pan Omer. Poté, co křeslo zaujme Davida Copperfielda, pan Omer se o křesle rozhovoří a používá právě frazém *It runs as light as a feather*, v němž odkazuje na to, jak snadné je s křeslem manipulovat. Spojení však v tomto případě nemůžeme nahradit českým frazémem *lehký jako pírko*, jako vhodnější se nám jeví použití opisu, např. pomocí příslovce *hladce* (*hladce klouzat, hladce se pohybovat*). Hanušová zde nevhodně zvolila doslovný překlad, výsledné spojení tedy zní velmi zvláště – „*Jde to tak hladce jako pírko...*“. Šnajdrová s Tetourovou frazém přeložily mnohem lépe – „*Pohybuje se to lehce jako pírko...*“, o nejuvstíznější překlad se však dle našeho mínění zasloužila Petra Diestlerová, která použila „*Klouže hladce jako peříčko...*“.

4) **as free as a bird**

originál: , 'My dear, you're right to speak out, you're to choose for yourself, you're **as free as a little bird**.'

význam: zcela volný, svobodný, ničím neomezený (CD: completely free to do as you want)

Posledním z vybraných frazémů je přirovnání *as free as a bird*, jemuž v češtině náleží ekvivalent *volný jako pták*. Tento frazém používá v románu pan Peggoty, když hovoří se svou neteří Emilkou, které nabízí Hama za svého budoucího chotě. Emilka však odmítá, protože má pocit, že si ho nezaslouží. Pan Peggoty Emilku chápe a sdělí jí, že o svém životě může samozřejmě rozhodovat, jak chce – není ničím omezená (*as free as a bird*). Všechny čtyři překladatelky frazém nahradili synonymním ekvivalentem. Hanušová použila „...*máš právo nelíčeně se vyjádřiti a sama voliti pro sebe, jsi svobodná jako ptáče*.“, Šnajdrová s Tetourovou „...*máš právo mluvit, vol, jak sama chceš, jsi volná jako ptáček!*“ a Diestlerová „...*děláš dobře, že se bráníš, můžeš si vybrat sama, seš volná jako ptáček*.“.

Morfologické a syntaktické anglicismy v analyzovaných překladech

Identifikace morfologických a syntaktických anglicismů v textu je samozřejmě komplikovanější než identifikace anglicismů lexikálních. Přesto jsme zejména v překladu Hanušové zaznamenali několik morfologických a syntaktických jevů typických pro anglický jazyk. Jak uvádí Dagmar Knittlová¹³⁴, překladatel se musí v morfologickém plánu vypořádat s rozdíly mezi jazyky různých typů, jako problematické se mohou jevit případy týkající se kategorií čísla a osoby (angličtina nerozlišuje vykání a tykání), gramatického rodu (substantivum *lawyer* může označovat právníka i právníčku), času (nesprávná interpretace časů, které čeština nemá), slovesného rodu či vidu (v angličtině vyplývá kategorie vidu z kontextu, nikoli z tvaru slovesa¹³⁵).

Jak jsme již zmínili v kapitole, kde se věnujeme podobě predikátorů, Hanušová velmi často používá konstrukce s trpným rodem, které jsou typické právě pro angličtinu, avšak v české beletrii se téměř nevyskytují. Na tento jev upozornila i Knittlová: „Trpný rod čeština v beletrii v podstatě nepoužívá... Přesto se začínající překladatelé často nechávají svést původním textem a mechanicky převezmou anglickou pasivní strukturu.“¹³⁶ Tento jev tedy považujeme anglicismus a níže uvádíme příklad s pasivní konstrukcí *I was concerned*.

originál: ‘I was very much concerned for his misfortunes, and felt that...’

Hanušová: „Byl jsem jeho neštěstím dojat a přesvědčen, že...“

Šnajdrová, Tetourová: „Jeho nešťastný osud mě chytil řádně za srdce; měl jsem pocit, že...“

Diestlerová: „Jeho neštěstí mě dojalo natolik, až jsem usoudil...“

Uvedené příklady zároveň dokládají, že angličtina tíhne k používání analytických (složených) slovesných tvarů, které se také hojně vyskytují překladu Hanušové (předminulý čas, kondicionál minulý, pasivní konstrukce). V překladu Šnajdrové s Tetourovou a Diestlerové konstrukcí s vysokým stupněm analytičnosti ubývá a leckdy je dána přednost slovesným formám syntetickým (viz předchozí příklad).

¹³⁴ KNITTLOVÁ, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. s. 92

¹³⁵ KUZMOVÁ, Alena. *Anglická gramatika: základní přehled*. Jazyky. Učebnice. Brno: Computer Press, 2009. s. 63

¹³⁶ KNITTLOVÁ, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000. s. 94

Dalším jevem, který bychom mohli považovat za anglicismus, je používání nominalizovaných konstrukcí, kterým jsme taktéž věnovali kapitolu z naší analýzy. Angličtina tíhne k používání nejrůznějších typů těchto konstrukcí, ty jsou však v novějších překladech systematicky nahrazovány vedlejšími větami. Polovětné konstrukce (přechodníky, konstrukce s deverbálními adjektivy ad.) jsou také nedílnou součástí překladu Hanušové, Šnajdrová s Tetourovou a Diestlerová od nich ale upouští a často je nahrazují vedlejší větou.

originál: ‘...you know,’ said Traddles, colouring in his great delicacy...’

Hanušová: „...pravil Traddles začervenav se...“

Šnajdrová, Tetourová: „...řekl Traddles a ze samé něžnosti se začervenav...“

Diestlerová: „...zajíkl se spolužák a samým jemnocitem se začervenav...“

Jedním ze základních rysů překladu Hanušové je také mechanické kopírování syntaktické stavby vět originálu. Už na první stránce překladu vystupuje tento rys zřetelně do popředí, níže uvádíme pro porovnání první větu románu z originálu a jednotlivých překladů:

originál:

‘To begin my life with the beggining of my life, I record that I was born (as I have been informed and believe) on a Friday, at twelve o’clock at night. It was remarked that the clock began to strike, and I began to cry, simultaneously.’

Hanušová:

„Abych počal svůj život počátkem svého života, sděluji, že jsem přišel na svět v pátek o dvanácté hodině v půlnoci. Seznalo se, že v témž okamžiku, co hodiny bítí počaly, i já jsem po prvé počal plakat.“

Šnajdrová, Tetourová:

„Začnu však životopis pěkně od začátku svého života: z věrohodných pramenů jsem se dozvěděl, že jsem se narodil o půlnoci ze čtvrtka na pátek. Po prvé prý jsem zaplakal ve chvíli, kdy hodiny začaly odbíjet dvanáct.“

Diestlerová:

„Abych však tento životopis začal psát vpravdě na samém počátku, musím zaznamenat, že jsem se narodil (jak mi bylo řečeno a já tomu věřím) přímo uprostřed páteční noci. Přítomní si všimli, že hodiny začaly odbíjet půlnoc přesně ve chvíli, kdy jsem se rozkřičel.“

Kvůli tomu, že se Hanušová snaží držet syntaxe (a mimo jiné i slovosledu) originálu do mnohem větší míry než Šnajdrová s Tetourovou či Diestlerová, zní překlad místy nepřírozně, překladatelka navíc vynechala pasáž *as I have been informed and believe*, která je součástí obou novějších překladů (byť není tato pasáž v provedení Šnajdrové a Tetourové doslovně přeložena, její informační obsah je zachován). Soudíme, že si dotyčná buď nebyla jistá, jak tuto frázi zakomponovat do souvětí, nebo její informační hodnotu nepovažovala za podstatnou.

V novějších překladech také pozorujeme jistou tendenci k obsazování pozice subjektu participanty, které označují osobu. Ve spojení *it was remarked*, kde *it* (ono) funguje jako nepersonický subjekt, použila Hanušová *seznalo se* (rovněž nepersonický subjekt), Šnajdrová s Tetourovou sloveso úplně vypustily (pro zachování významu věty použily příslovce *prý*) a Diestlerová přeložila jako *přítomní si všimli* (personický subjekt). Pokud se tedy v anglickém originále vyskytuje nepersonický subjekt, Hanušová jej na rozdíl od novějších překladů často zachovává – i tento jev bychom mohli považovat za anglicismus s ohledem na to, že Hanušová často kopíruje syntaktickou stavbu originálu.

Vzhledem k tomu, že se anglicismům v naší práci věnujeme pouze okrajově, zde neuvádíme další příklady. Jsme si však jisti, že podrobná analýza textu originálu by odhalila další konkrétní konstrukce a vazby, které jsou typické pro anglický jazyk.

Závěr

Analýza jazyka tří překladů Dickensova románu *David Copperfield* nám umožnila popsat nejvýraznější proměny lexikálního, morfologického a syntaktického plánu, k nimž došlo v průběhu let. Tyto změny jsou důkazem, že ve všech jazykových rovinách dochází k neustálému vývoji a že angličtina měla a stále má na češtinu značný vliv.

Úvodní kapitoly jsme věnovali osobnostem překladatelů a kodifikaci češtiny platné v době vydání jednotlivých překladů. Poté jsme stručně charakterizovali podobu jednotlivých překladů a následně jsme přešli k podrobnějšímu popisu nejnápadnějších lexikálních, morfologických a syntaktických jevů. V kapitole o příznakových lexikálních prostředcích jsme ukázali, že všechny tři překlady obsahují značné množství knižních výrazů a nejstarší překlad také obsahuje výrazy zastaralé (či zastarávající), které se již v novějších překladech nevyskytují. Následně jsme v oblasti koheze textu analyzovali různé prostředky logicko-sémantických vztahů a prostředky tematického navazování. Jako velmi nápadná se nám jeví tendence k oslabování pronominálního odkazování a zjistili jsme, že dochází také k úbytku vlastních konektorů.

Následně jsme prostor věnovali knižním vazbám – zejména pádovým – které jsou dnes aktivně nahrazovány vazbami jinými (jedná se zejména o vazby genitiv-akuzativ a nominativ-instrumentál používané v predikátech). Posléze jsme se věnovali větné modalitě, a to zejména modalitě voluntativní. Provedená analýza odhalila v novějších překladech úbytek explicitního vyjadřování tohoto typu modality a pozorujeme také tendenci k nahrazování modálních predikátorů modálními modifikátory. Dále konstatujeme, že se výrazným způsobem změnilo slovosledné postavení větných složek, a to zejména atributů kongruentních, adverbii a enklitik. Svou podobu měnily také predikátory. Starší překlady prokazatelně obsahují větší množství verbonominálních predikátů než překlady novější, v nichž je dána přednost predikátorům slovesným. V nejstarším z překladů jsme rovněž zaznamenali vysokou frekvenci užívání pasivních konstrukcí a tvarů kondicionálu minulého. Porovnání jednotlivých překladů mezi sebou jsme zakončili kapitolou o nominalizovaných konstrukcích. Prokázali jsme, že postupem času dochází k úbytku konstrukcí s deverbativními adjektivy a mizí také přechodníkové konstrukce, které jsou hojně zastoupeny v nejstarším překladu.

Závěrečné kapitoly naší práce jsme věnovali srovnání překladů s originálem, porovnali jsme angličtinu a češtinu z hlediska jazykové typologie a posléze jsme přešli k analýze vybraných lexikálních, morfologických a syntaktických anglicismů, které jsme byli schopni identifikovat v analyzovaných překladech. Zjistili jsme, že angličtina měla vliv zejména na nejstarší z překladů, který často kopíruje syntaktickou stavbu originálu a v němž se rovněž hojně vyskytují nominalizované a pasivní konstrukce tolik typické pro jazyk originálu. V překladech se samozřejmě objevují také lexikální anglicismy. Prostor jsme tedy věnovali vybraným anglicismům týkajícím se anglických reálií a hojně používaným frazémům včetně přirovnání. Všechny uvedené lexikální anglicismy jsme přeložili a doplnili komentářem.

V rámci naší analýzy jsme tedy popsali podobu jazyka všech tří zvolených překladů, které jsme porovnali s originálem, a rovněž jsme odhalili některé z vývojových tendencí, k nimž postupem času docházelo v lexikálním, morfologickém i syntaktickém plánu jazyka. Tyto tendence považujeme za obecně platné vzhledem k tomu, že některé ze změn již byly dříve komentovány autory odborných článků a publikací a některé z nich byly zmíněny i v naší bakalářské diplomové práci. Předpokládáme, že analýzou dalšího materiálu bychom dospěli k podobným či identickým výsledkům.

Anotace

Autor magisterské diplomové práce: Bc. Anna Stuchlíková

Název katedry a fakulty: Katedra bohemistiky, Filozofická fakulta Univerzity Palackého
v Olomouci

Název magisterské diplomové práce: Jazyk tří českých překladů Dickensova románu David
Copperfield

Vedoucí magisterské diplomové práce: doc. PhDr. Karel Komárek, Ph.D.

Počet znaků: 138 934

Počet příloh: 0

Počet titulů použité literatury: 49

Klíčová slova: vývojové tendence, překlad, anglicismus, modalita, textová koheze, slovosled,
knižní konstrukce, predikátor, kodifikace, příznakové lexikum, nominalizace

Anotace:

Cílem této diplomové magisterské práce je analýza jazykové stránky tří překladů Dickensova románu David Copperfield, díky níž je možné formulovat obecně platné vývojové tendence v oblasti lexikologie, morfologie a syntaxe. Pozornost je věnována zejména kodifikaci spisovné češtiny, vývoji překladatelství, příznakovému lexiku, prostředkům koheze textu, knižním konstrukcím, modalitě, slovosledném postavení větných složek, podobě predikátorů a nominalizovaným konstrukcím. Závěrečná část práce je věnována lexikálním, morfologickým a syntaktickým anglicismům odhaleným na základě porovnání těchto tří překladů s originálem.

Resumé

The aim of this master's thesis is to describe the language of three selected translations of Charles Dickens' novel *David Copperfield*. Due to detailed language analysis, we were able to describe lexicological, morphological and syntactic development tendencies that occurred over time. Comparing these three translations with the original text also allowed us to detect the most prominent lexical, morphological and syntactic anglicisms.

This thesis is divided into fifteen main chapters (excluding introduction, methodology, conclusion and additional chapters such as summary etc.) The first several chapters are devoted to describing the lives of the aforementioned translators and their work as well as the development and characteristics of translation methods in the 20th and 21th century and the codification of the Czech standard language followed by a brief description of compared translations.

In the first chapter of our analysis, the specifics of the vocabulary of the analyzed translations (e.g. literary expressions or obsolete words) are described, the following chapter is devoted to textual cohesion (expressions forming thematic and logical-semantic relationships) including changes in the form of linking words. Next chapter is focused on literary phrases and obsolescent constructions, which are gradually replaced by those currently used in written expression. Modality is the topic of the following chapter, where we focus mainly on expressions with the meaning of necessity, possibility and intention, and in the next chapter we deal with the word order of sentence components (adverbs, enclitics and attributes). Then we focused on the form of predicates (verbnominal and verbal), the passive voice and short (nominal) forms of adjectives, and the last chapter concerning the comparison of the language between analysed Czech translations is devoted to nominalised constructions such as transgressives and deverbal adjectives.

The final chapters of our thesis are dedicated to the comparison of the English language with Czech language based on Skalička's typology of languages and to the issue of translation from English to Czech and finally we described selected lexical, morphological and syntactic anglicisms such as anglicisms related to English life and institutions or phrasal idioms, nominalised constructions and expressions in the passive voice.

Literatura

BĚLIČOVÁ, Helena.: *Sémantická struktura věty a kategorie pádu*: Příspěvek k porovnávací syntaxi rus. a čes. jednoduché věty. 1. vyd. Praha, 1982.

Cambridge Dictionary. Online. Dostupné z: <https://dictionary.cambridge.org/>

Český jazyk na přelomu tisíciletí. Praha: Academia, 1997.

Co přináší nová pravidla českého pravopisu / Red. Olga Martincová, autoři Zdeněk Hlavsa, Jiří Kraus, Olga Martincová, Alena Polívková, Ivana Svobodová, Věra Vlková. Praha, ÚJČ ČSAV 1991.

DANEŠ, František.: *Typy tematických posloupností v textu*. Slovo a slovesnost [online], 29, 1968, dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=1615>

DANEŠ, František; HLAVSA, Zdeněk a GREPL, Miroslav. *Mluvnice češtiny*. (3), Skladba. Vydání I. Praha: Academia, 1987.

Databáze českého uměleckého překladu. Online. Dostupné z: <https://www.databaze-prekladu.cz/>

Databáze knih. Online. Dostupné z: <https://www.databazeknih.cz/>

David Copperfield [online], poslední aktualizace 7. března 2024, Wikipedia. Dostupné z: https://en.wikipedia.org/wiki/David_Copperfield

Databáze Národní knihovny ČR. Online. Dostupné z: https://aleph.nkp.cz/F/?func=file&file_name=find-b&local_base=nkc

DOLEŽAL, Augustin, Jar. *Pravidla českého pravopisu 1941 a 1946 : přehled změn*. Praha: Státní nakladatelství, 1946

FORST, Vladimír (ed.). *Lexikon české literatury: osobnosti, díla, instituce*. 2, H-L ; Dodatky k LČL 1, A-G. Praha: Academia. Online. Dostupné z:
<https://kramerius.lib.cas.cz/view/uuid:48220bc0-4294-11e2-b246-005056827e52?page=uuid:d6e02ff5-37d5-4819-a810-ff36332362da>.

GREPL, M. – KARLÍK, P.: *Skladba češtiny*. Votobia, Olomouc 1998.

HAVRÁNEK, Bohuslav. *Studie o spisovném jazyce*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1963.

HRBÁČEK, Josef.: *Srovnání dvou překladů z hlediska využití prostředků koheze textu*. Naše řeč [online]. 1987. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=669>

iLiteratura. Online. Dostupné z: <https://www.iliteratura.cz/>

Internetová jazyková příručka [online] (2008–2024). Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR. Online. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/>.

KARLÍK, Petr; NEKULA, Marek a PLESKALOVÁ, Jana (ed.). *Nový encyklopedický slovník češtiny*. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2016. Online. Dostupné z:
<https://www.czechency.org/slovník>

KARLÍK, Petr.: *K významu kondicionálu minulého*. Slovo a slovesnost [online]. 1983. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=2864>

KNITTLOVÁ, Dagmar. *K teorii i praxi překladu*. 2. vyd. Olomouc: Univerzita Palackého, 2000.

KOMÁREK, Miroslav. *Mluvnice češtiny*. (2), Tvarosloví. I. vydání. Praha: Academia, 1986.

KUZMOVÁ, Alena. *Anglická gramatika: základní přehled*. Jazyky. Učebnice. Brno: Computer Press, 2009.

LEVÝ, Jiří, KRÁLOVÁ-KULLOVÁ, Jana; JETTMAROVÁ, Zuzana; STŘEDOVÁ, Kateřina a KLIMEŠ, Lukáš (ed.). *České teorie překladu*. I. [Praha]: Univerzita Karlova, 2023.

MACHÁČKOVÁ, Eva.: *K jednotlivým typům transformací v češtině*. Slovo a slovesnost [online]. 1992. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3487>

MOCNÁ, Dagmar a PETERKA, Josef. *Encyklopedie literárních žánrů*. Praha: Paseka, 2004.

NAGY, Ladislav. *Překlady z anglické a americké literatury po roce 1989*. Čtenář. 2009, roč. 61, č. 1. s. 25-30. Online. Dostupné z: <https://www.svkk1.cz/ctenar/clanek/2215>.

Naše řeč (1918). Online. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=383>

OBDRŽÁLEK, Jan.: *O fyzikální terminologii*. *Naše řeč* [online]. 1995. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=7246>

Ottův slovník naučný: illustrovaná encyklopaedie obecných vědomostí. Díl 5, C-Čechůvky. Praha: Paseka, 1997

Oxford English Dictionary. Online. Dostupné z: <https://www.oed.com/>

PLESKALOVÁ, Jana; KRČMOVÁ, Marie; VEČERKA, Radoslav a KARLÍK, Petr (ed.). *Kapitoly z dějin české jazykovědné bohemistiky*. Praha: Academia, 2007.

Pravidla hledící k českému pravopisu a tvarosloví s abecedním seznamem slov a tvarů. Jediné ministerstvem kultu a vyučování schválené vydání. Vídeň: Císařský královský školní knihosklad, 1902.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů. Přehlednuté a doplněné vydání větší. Praha: Císařský královský školní knihosklad, 1913.

Pravidla českého pravopisu s abecedním seznamem slov a tvarů. Praha: Školní nakladatelství pro Čechy a Moravu, 1941.

Presto překladatelské centrum. Online. Dostupné z: <https://www.presto.cz/>

REJZEK, Jiří. *Český etymologický slovník*. Třetí vydání (druhé přepracované a rozšířené vydání). Praha: Leda, 2015.

SGALL, Petr.: *Typy jazyků a jejich základní vlastnosti*. Slovo a slovesnost [online]. 1993. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=3546>

Slovník spisovného jazyka českého. Online. Dostupné z: <https://ssjc.ujc.cas.cz/>

SKALIČKA, Vladimír. *Typ češtiny*. Slovanské jazykovědné příručky, svazek 4. Praha: Slovanské nakladatelství, 1951.

SVOBODOVÁ, Jindřiška.: *Syntaktické konstrukce v překladech povídky O lásce A. P. Čechova*. In: *Bohemica Olomucensia* 3. Univerzita Palackého v Olomouci. Olomouc 2010. s. 103–112.

ŠTÍCHA, František.: *Konkurence nominativu a instrumentálu přísudkového substantiva v současné spisovné češtině*. Naše řeč [online]. 1980. Dostupné z: <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=6204>

TRÁVNÍČEK, František.: *Záporový genitiv v češtině*. Slovo a slovesnost [online]. 1938. Dostupné z: <http://sas.ujc.cas.cz/archiv.php?art=255>

TRÁVNÍČEK, František. *Mluvnice spisovné češtiny. Část 2, Skladba*. Praha: Melantrich, 1949.

UHLÍŘOVÁ, Ludmila.: *Knižka o slovosledu*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1987. 160 s. Malá jazyková knihnice; Sv. 5.

Ústav pro jazyk český. Internetová jazyková příručka. Online. Dostupné z: <https://prirucka.ujc.cas.cz/?id=892>.

Wikislovník: Otevřený slovník: ajcem trajcem [online]. c2016 [citováno 20. 04. 2024].

Dostupný z WWW:

<https://cs.wiktionary.org/w/index.php?title=ajcem_trajcem&oldid=775809>

Wikipedia contributors. *Wikipedia, The Free Encyclopedia*. Wikipedia, The Free Encyclopedia. Online. Dostupné z: <https://en.wikipedia.org/wiki/Flannel?oldid=993005895>

WILSON, Angus. *Svět Charlese Dickense*. Online. Přeložil Zdeněk KIRSCHNER. Praha: Odeon, 1979. Dostupné z: <https://ndk.cz/view/uuid:6445e2b0-9a11-11e3-a744-005056827e52?page=uuid:1a496a20-b27a-11e3-a597-5ef3fc9bb22f>.

Yourdictionary. Online. Dostupné z: <https://www.yourdictionary.com/brave-as-a-lion>

ZAVADILOVÁ, Tereza. *Překlad odborného textu s komentářem (Metonymy in word-formation - Janda, Laura A.)* Online. Diplomová práce. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, Faculty of Arts. 2016. Dostupné z: <https://theses.cz/id/tieh6u/>.